

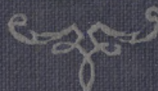
266.

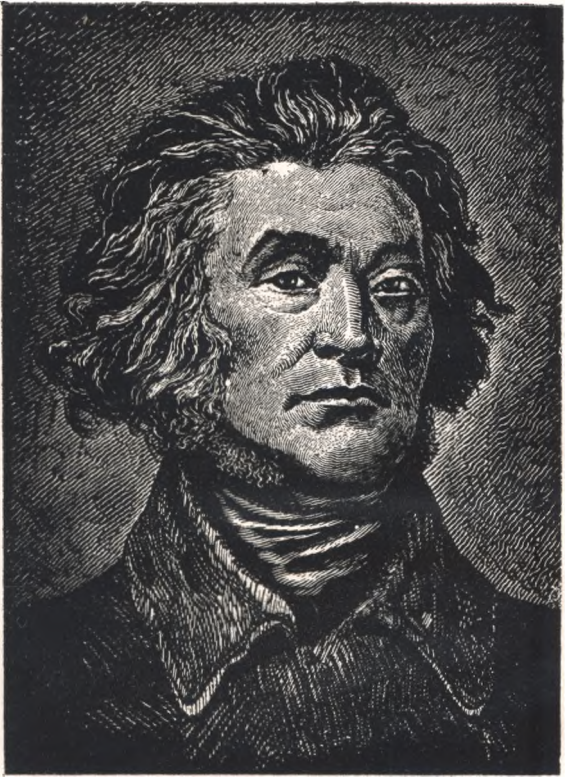
АДАМ
МІЦКЕВИЧ



1798

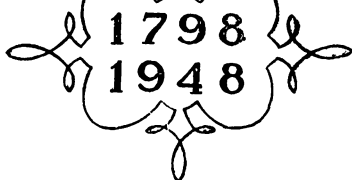
1946





A. Michner

АДАМ МІЦКЕВИЧ




1798
1948

ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ

в перекладах українських
радянських поетів

Редакція М. Рильського



РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК
КИЇВ • 1948.

АДАМ МІЦКЕВИЧ І СУЧАСНІСТЬ

Двадцять четвертого грудня цього року нова демократична Польща, а з нею й увесь культурний світ відзначають 150 років з дня народження найбільшого з польських поетів, геніального Адама Міцкевича. Зрозуміла річ, що Радянська Україна не може не взяти участі в цьому святі. Міцкевич з давнього часу — один із найулюбленіших на Україні поетів. Ще Бровиковський і Гулак-Артемовський з глибокою пошаною і щирим замилюванням перекладали чи, вірніше, переспівували його твори. Пізніше з'явилися переклади Івана Франка, Михайла Старицького та ряду інших поетів. Додамо до цього той факт, що Міцкевич був одним із найулюбленіших поетів Тараса Шевченка, що внутрішній зв'язок Шевченкової поеми «Сон» («У всякого своя доля») з деякими місцями міцкевичівської драматичної поеми «Поминки» («Dziady») переконливо підкреслили свого часу українські літературознавці, що саме вірш Пушкіна про Міцкевича «Он между нами жил», із знаменитими словами «о временах грядущих, когда народы, распри позабыв, в великую семью соединятся» з особливою охотою декламував напам'ять наш невмирущий Кобзар. Пригадаймо, що на текст Міцкевича у перекладі Старицького написав Микола Ансенко один із найкращих своїх романсів («Моя милованка»). Все це дає нам підставу твердити, що в дореволюційній українській культурі творча постать Адама Міцкевича викликала до себе великий інтерес. Інтерес цей, звичайно, не підупав, а значно піднісся в повоєнні часи. Маємо ряд видань нових перекладів Адама Міцкевича, серед них і переклади найбільшої і за розміром, і за значенням його поеми —

«Пан Тадеуш», — виконаний М. Рильським.» Книжка, яку нині має читач перед собою, це наслідок роботи цілої низки радянських українських поетів-перекладачів. У ній представлені Любовні й Кримські сонети Міцкевича, більшість його балад та романсів, різні вірші ліричного та ліро-епічного характеру, байки — і уривки з поем, що мають самоїтійне значення. Цією книжкою Спілка радянських письменників України та її видавництво «Радянський письменник» приносять скромну данину пам'яті великого поета, уклоняючись разом з тим братньому польському народові і добре знаючи, що це — далеко не останній крок у засвоєнні нашою культурою як спадщини Міцкевича, так і спадщини інших польських письменників. Тут перед нами ще велика робота, а ознайомлення радянських читачів із творчістю сучасних поетів, драматургів, прозаїків Польщі — одне з першочергових наших завдань.

Хочеться в ці дні наголосити і на тісному зв'язку Міцкевича з культурою великого російського народу. Коли року 1824-го Міцкевич був висланий за участь у таємному волелюбному гуртку до Росії, то довелось йому жити в тодішньому Петербурзі, в Одесі, в Москві, у Криму тощо. Перебування чи гостювання Міцкевича в різних місцях та містах України жде на окремий дослід.*

Якщо уряд царської Росії переслідував Міцкевича за його польський патріотизм, то передова російська інтелігенція зустріла поета з великою увагою і гарячим співчуттям. Заслання його кінець кінцем, як зазначають польські дослідники (зокрема — замордований фашистами письменник і вчений Бой-Желенський), було позитивним явищем у житті автора «Пана Тадеуша», розширивши його творчий і світоглядний виднокруг. Це й дало привід одному російському псетові звернутися до поляків у той час, коли Міцкевич добився дозволу виїхати за кордон (1829 р.), звідки не судилося йому вернутись ні до рідної Литви, ні до Росії: «Ми взяли його у вас сильним, вертаємо — могутнім». У Росії заприятелював він з Пушкіним, Жуковським, Козловим, Вяземським,

* У кінці книжки ми подаємо написану тов. Вервесом роботу «Основні дати життя й творчості Адама Міцкевича». Ред.

з братами Полевими і багатьма іншими представниками передової інтелігенції. Про ту пошану, з якою поставилась ця інтелігенція до польського поета, свідчать рядки Баратинського:

Когда тебя, Мицкевич вдохновенный,
Я застаю у Байроновых ног,
Я говорю: поклонник униженный!
Восстань, восстань и вспомни: сам ты бог!

Довіда Мицкевича з Пушкіним — загальновідомий факт. Хто не знає пушкінських перекладів — «Воевода» (у Мицкевича — «Чати»), «Будрыс и его сыновья» (у Мицкевича «Три Будрисы»), вступ до поеми «Конрад Валленрод». Ми вже згадували про оригінальну поезію Пушкіна, присвячену Мицкевичу — «Он между нами жил», де говориться, що саме дружба народів була однією з основних тем у розмовах двох великих поетів. Кінцівка цієї поезії відзначає ідейні розходження між Пушкіним і Мицкевичем, що жив на той час уже за кордоном, проте весь твір у цілому напоений великою любов'ю до «співця Литви», як назвав Мицкевича в своєму сонеті про сонет той же Пушкін. Маємо й низку інших висловлювань Пушкіна про Мицкевича (між іншим загадку до недавнього часу поезію «В прохладе сладостной фонтанов»). Мицкевич, із свого боку, теж не раз згадував найтеплішими словами свого друга-росіянина — зокрема в тому уривку, доданому до III частини поеми «Поминки», де він малює себе й Пушкіна біля пам'ятника Петрові I, в петербурзький дощовий вечір, у дружній розмові під одним плащем. Після трагічної загибелі автора «Бориса Годунова» Мицкевич опублікував за кордоном статтю про нього, де згадав свої давно промовлені слова: «І ти Шекспіром будеш, коли судила доля».

Уже в закордонний період свого життя Мицкевич познайомився з Гоголем, який високо цінував творчість свого польського собрата по перу і особливо його поему «Пан Тадеуш». Серед друзів і шанувальників Мицкевича можемо назвати ще Лермонтова (який — не в сонетній, правда, формі — віддав сонет «Вигляд гір із стін Козлова»), Герцена, Белінсько-

го, Чернишевського, Добролюбова, Льва Толстого. Горький в одній із своїх статей назвав Пушкіна, Міцкевича і Шевченка — «Радостними явленнями». Луначарський так говорив про «співця Литви»:

«Міцкевич в трьох отношениях заслуживает чрезвычайного внимания нашего нового читателя. Во-первых, это — поистине великий поэт. Он принадлежит к небольшой группе польских писателей, вошедших в пантеон мировой литературы, но зато в этом пантеоне он занимает весьма почетное место. С произведениями Міцкевича надо уже познакомиться потому, что он в полной мере мировой классик». І далі: «Соединение в одном лице поэта мирового значения и поэта революционного (підкреслення моє — М. Р.) встречается уже совсем редко». Ще далі: «Третьей причиной, благодаря которой Міцкевич заслуживает нашего пристального внимания — является его связь с Россией».

У цих зовсім справедливих твердженнях особливо хочеться підкреслити значення Міцкевича, як поета революційного. Не підлягає сумніву, що багато чого в світогляді Міцкевича чуже нам і далеке. Це в першу чергу стосується його ідеалізації минулого Литви та Польщі, якою позначені, між іншим, такі його твори, як «Конрад Валленрод» і «Пан Тадеуш». Не слід заперечувати й те, що інколи у своїй законній ворожості до царської Росії поет переносив це почуття і на Росію взагалі. Зовсім несприйнятні для нас міцкевичівський містицизм та месіанізм, у які впав він був за останніх років життя. Але полум'яний патріотизм Міцкевича, який ішов опіч з його боротьбою за волю народів усього світу (недарма ж одного часу він редагував у Парижі газету «Трибуна народів»), глибока демократичність того, хто в одній із своїх статей твердо заявив, що під словом народ треба розуміти трудящих, титанічна художня сила його балад, сонетів, поем, із котрих «Пана Тадеуша» і III частину поеми «Поминки» порівнювали сучасники з «Іліадою», «Дон-Кіхотом», з творами Есхіла, Гете, Байрона, не можуть не змусити нас низько схилити чоло перед світлою пам'яттю великого Адама Міцкевича. Це ж йому, Міцкевичеві, належать слова, що справдилися і справджуються в наші дні. «День

падіння деспотів буде першим днем миру й свободи народів».¹

Коли група поетів-перекладачів, що робила цю книжку, хоч якоюсь мірою віддала українською мовою силу Міцкевичевого слова і глибину його думки, коли книжка ця спричиниться до глибшого нашого братання з культурок нової демократичної Польщі, то визнання цього буде найдорожчою нагородою всім, хто працював над «Вибраними поезіями» Міцкевича.

Хай живе поезія, хай живуть народи, хай цвіте дружба народів!

М. Рильський



БАЛАДИ
І
РОМАНСИ



ПРОЛІСОК ¹

Ледве-но жайворон пісню
Вперше розсипав на сонці,
Пролісок милий проблиснув
У золотій оболонці.

Я

Квітонько, рано зійшла ти!
Віє ще хуга зимова,
Білі на пагорбах шати
Холодом диха діброва.

Очка закрій золотисті,
Ляж у зеленій колиці,
Вб'ють тебе зазимки млисті,
Роси холодні на листі.

Квітка

Мало мені до загину:
З ранку живу й до смеркання;
Краще цвітіння хвилина,
Ніж цілий рік ув'ядання.

Бачу — шукаєш ти квіти
Друзям чи, може, коханій.

Пролісок скромний зірви ти,
Перший дарунок весняний.

Я

В дикій діброві привітно
Квітнеш ти, квітонько мила!
Тиха, мала, непомітна,
Чим ти мене долонила?

Ані в зорі молоді
Ти не дістала рум'янів,
Ані в троянди ясної
Одягів пишних уранці.

От я зірвав тебе в лузі
Край снігового озерця,
Та чи коханій і друзям
Будеш ти, скромна, до серця?

Квітка

Друзі вітатимуть радо
Милу весняночку з гаю,
Втішить їх скромна принада,
Дружба пишноти не знає.

Але — небесна Марилько!
Що тобі перша билина!
Ій нагородою тільки
Буде... ах, перша сльозина!

РОМАНТИЧНІСТЬ

*Me thinks, I see... Where?
— In my mind's eyes.
Shakespeare.*

Здається, бачу... де?
Перед очима своєї душі.

Шекспір

— Слухай, дівчино! —
— Йде і не слуха —
То ж містечко, біла днина!
Коло тебе ані духа.
Що ж круг себе все хапаєш?
Знаєш кого? Кого вітаєш? —
— Йде і не слуха...

То, як скеля одинока,
Ні на що й не скине ока,
То очима мов стріляє,
То слізьми нараз заллється,
Щось ніби хапає, щось ніби тримає,
Знову плаче й знову сміється.

— Хто то вночі тут? Це ти, Ясеньку?
Ах, і по смерті шанує!
Тут, сюди ось, помаленьку!
Часом мачуха почує...

Дарма! Нема ж тебе!.. Час собі плине...
Вже ж по тобі одбули і мерлини!
Ти вже помер? Ах! Серце тріпоче!..
Що ж я боюся мого Ясенька?
Ах, то ж він! Личко любе, милі очі!
Та й сорочина біленька!

І сам, як хустка, ти білий...
Ой, які ж зимні долоні!
Тут клади їх, тут, на лоні...
До вуст вуста притисни, милий...

Ах, який холод в тій домовині!
Помер ти, так... Дві літі.
Візьми з собою, умру хоч нині,
Нелюбо в світі.

Зле мені між люду злого.
Сміються, коли я плачу,
Мовлю — не тямлять нічого.
Бачу — вои не бачать.

Вдень чом не прийдеш? То, може, омана?
Ні, ні... Я буду тихенько...
Куди ж ти, серце Ясеньку?
Ще зарано, ще ж зарано.
Мій боже! Півнів чую співи...
У вікнах зоря ясенька.
Де зник ти? Стривай, Ясеньку...
Я нещаслива! —

Так до коханця дівчина мовить.
Мчить за ним, волає, пада:
На ту нагоду, на зойк любові
Юрмиться людська громада.

«Мовте молитву... — хтось обізвався. —
Тут десь бути душа його мусить.
Ясь мусить бути біля Катрусі,
Він, як живий був, із нею кохався».

І я те чую, я в те вірю,
Плачу в молитві щирій.

«Дівчино, слухай! — скрикнув збоку
Сивий, у натовп гукає: —
Вірте моїм окулярам і оку —
Тут аж нічого немає.
Духи — то витвір п'яних з корчмиці,
Кутий в кузні дурної облуди;
Дівчина з безуму плеще дурниці,
Нехтують розумом люди...»

— Дівчина вчула, — докинув я слово, —
А натовп вірить глибоко;
Віри й чуття сильніша мова,
Ніж мудрого скельця і око.
Істини мертві, незнані між люду,
Бачиш ти в поросі, в зоряній висі, —
А без живих не побачиш ти чуда...
Май же серце і в серце дивися.

СВІТЕЗЯНКА 2

Що то за парубок дивної вроди,
Дівчина з ним білолиця,
Там, де хвилюються Світезі води,
Ходять при сяйві зірниці?

Хлопець збирає квітки на поляні,
Дивиться дівчині в очі, —
То на розмову зійшлися кохані
В темнім гаю серед ночі.

Завжди вони, тільки місяць засяє,
В парі блукають по гаю.
Хлопець — мисливець в литовському краї
Дівчина хто — я не знаю.

Звідки вона — не вгадати нікому.
Хто вона? Де пропадає?
Квіткою сходить в болоті глухому,
Вогником тьмяним зникає.

«Нащо нам, мила, нічною порою
В темному лісі блукати?
Стежкою йдеш ти від мене якою?
Де ж бо твій дім, твоя мати?»

«Літо минуло, осипалось листя.
Осінь прийшла в свою пору...
Нащо стрічатись в гущавині млистій,
В темряві дикого бору?»

«Знов ти, мов сарна прудка й легконога,
Стежкою зникнеш вузькою.
Серце моє спопеляє тривога...
Мила, зостанься зі мною!

«Жде нас хатина в святковім уборі
В хащах ліщини рясної.
Досить там хліба і меду в коморі
І дичини лісової!»

«Стій, зупинися-но, смілий юначе!
Марно мене запевняєш!
Голос свій — спів солов'їний неначе,
Лисячу думку ховаєш!

«Знаю: в лукавій принаді кохання
Схована зрада незмірна.
Може б твої прийняла я благання,
Тільки чи любиш ти вірно?»

«Буду любити тебе до могили, —
Хлопець на те відмовляє, —
Кличу я в свідки пекельнії сили,
Клятви повік не зламаю».

«Ой, не зламай! Пам'ятай мою раду!
Той, хто присягу порушить, —
Згине він, згине за чорну ту зраду,
Занапастить свою душу».

Мовивши те, не чекала, як завше,
Глянула дівчина в очі,
Помахом легким стрільця привітавши,
Зникла у мороці ночі.

Марно її він шукає самотно,
Марно гукає і кличе.
Зникла, умчала з рочей непомітно,
Згасла вогнем таємничим.

Мовчки мисливець простує додому,
В морок уп'явшись очима.
От зашуміло щось в лісі глухому,
Світезь клекоче незримо.

Вгору кипучі здіймаються води,
В озері хвиля зринає.
Дівчина раптом чудової вроди
В хвилі отій випливає.

Личко її — наче біла лілея
В сяйві зорі молодої,
Легко й прозоро в'ються круг неї
Білих серпанків завої.

«Легіню красний мій! Хлопче вродливий!—
Мовить йому чарівниця. —
Нащо над озером бродиш тужливо,
Ледве засяє зірниця?»

«Нащо, недобрій коханці на втіху,
Краєш ти мукою серце?
Кине тебе вона, зрадить потиху,
Може вже й нині сміється!»

«Швидше до мене! Забудь свої муки,
Жалощі кинь і зітхання.
Будем з тобою, узявшись за руки,
Плавати вдвох до світання.

«Схочеш — як ластівка будеш грайлива
Крилами хвилю торкати.
Схочеш — як рибка легка і щаслива
Будеш у хвилю пірнати.

«Вдень — у чарівній дзеркальній купелі
Збудемо час у забавах,
На ніч під зорями в пишній постелі,
В білих заснемо купавах».

Блиснули перса в туманнім серпанку,
Солодко й млосно стрільцеві,
Кличе красуня: «До мене, коханку!» —
Руки простягши рожеві.

Хлопець забув своє давнє кохання.
Де ж та незламна присяга?
Дивне поймає його поривання,
Дивна пече його спрага.

Кинувся в воду, вдивляється пильно,
Хвиля його підхопила.
От уже в темну глибіню мимовільно
Дика несе його сила.

Свиснув тут вітер і году розбризкав,
Хмарку розвіяв туманну...
Ах, він пізнав її, глянувши близько,
Ту, свою давню кохану!

«Де ж твоя клятва? Згадав ти пораду?
Той, хто присягу порушить, —
Згине він, згине за чорну ту зраду,
Занапастить свою душу.

«Ні, не тобі засипати в лілеях,
З мавкою гратись на хвилі!
Вкриється тіло сирою землею,
Очі загаснуть в могилі.

«Грішна душа хай за зраду дов'ку
Стогне при цім осокові,
Терпить хай муки пекельні без ліку!
Горе зрадливому, горе!».

Чує стрілець. Ворухнутись несила!
В темряву вп'явся очима,
Буря у лісі глухим зашуміла,
Світезь клекоче незримо.

Виють і піняться хвилі холодні,
Хвиля за хвилею лине.
Вир закипів... У підводній безодні
Дівчина з легінем гине.

Досі ті води здіймаються сині
В місячнім срібнім промінні,
Берегом темним блукають донині
Парубка й дівчини тіні.

Дівчина в хвилю пірнає прозору,
Хлопець рида серед гаю.
Хто він? Мисливець з тутешнього бору.
Дівчина хто? — Я не знаю.

РИБКА

Гаєм від панського дому
Дівчина йде, поспішає.
Сльози на личку сумному,
Вітер їй косами грає.

Там, де ріка через луки
В озеро лється шумливо,
Білі лама вона руки
І промовляє тужливо:

«Сестри-русалки, несила
Далі терпіти страждання!
Гой, кого вірно любила,
Зрадив мене без вагання.»

«Пан, що поклявся зо мною
Стати до чесного шлюбу,
Нині вінчаться з княжною
Піде, Катрусі на згубу.

«Що ж! Хай живуть, веселяться,
Любить нехай він дружину, —
Тільки хай з мене знущаться
В цю не приходять долину.

«В світі не жалко нічого,
Зараз до вас я прилину.
Ах, та на кого ж, на кого
Бідну лишаю дитину?!»

Гірко нещасна ридає,
Очі руками закрила,
З берега в річку стрибав, —
Тільки вода закипіла.

Ясними сяє вогнями
Панська садиба велика.
Гості спішать за гостями,
Вигуки, танці, музика.

Але крізь гам долітає
Плач немовляти в долину:
Вірний слуга поспішає,
Взявши на руки дитину.

Бистрою йде він ходою.
В'ється затока зелена,
Вкрито рясною лозою
Річки широкі рамена.

Став він між віття густого,
Плаче, гукаючи в скрусі:
«Хто ж нагодує малого?
Де ти, ой, де ти, Катрусю!»

— «Тут я, в ріці, під водою», —
Тихе зачулось квиління. —
Холод і тьма надо мною,
Ранить очиці каміння;

«Мчить мене хвиля бурхлива,
Мече від краю до краю.
Мушки для мене пожива,
Росами їх запиваю».

Вірний слуга, як до того,
Знову гукає у скрусі:
«Хто ж нагодує малого?
Де ти, ой, де ти, Катрусю!»

Враз серед темного зілля
Чиста вода замутилась,
Заколихалася хвиля,
Рибка над нею з'явилась.

Плаский камінчик неначе,
Іграшка хлопця меткого,
Рибка до берега скаче,
Ясну цілує вологу.

Боки їй золотом грають,
В'ються червоні пір'їнки,
Срібну голівку скрашають
Очі — дрібні намистинки.

Раптом з-під срібної плівки
Блиснула оком людина,
В'ється коса круг голівки,
Шийка росте лебедина.

Перса — мов чисті лілеї,
Личко — мов квітка рожева,
Риб'ячий хвіст лиш у неї...
Плине вона під дерева,

Ніжно дитя пригортає,
Тулить до лона швиденько,
«Люлі, — співа-промовляє, —
Люленьки-люлі, маленьке!» —

Змовкла, не плаче дитина —
Спати вона її вклала.
Лиш проминула хвилину, —
Дівчина рибкою стала.

Вкрилася знову лускою,
В пір'я червоне прибралась.
Хлюп! — і лише над водою
Срібні жмурки загойдались.

І відтоді, як смеркає,
Як починає світати,
Мати з ріки випливає
Сина свого годувати.

Вечора тільки одного
Трапились дивні відміни
Плине русалка — нікого!
Ані слуги, ні дитини!

Треба їм тою порою
Трохи заждати у лісі,
Саме бо пан із жоною
Вийшли над річку пройтися.

Скоро вже зробиться темно...
Вірний слуга дожидає,
Та дожидає даремно:
З річки ніхто не вертає.

Дивиться він з-під долоні:
Сонце заходить рум'яне,
Маєва гаснуть червоні,
Сірі надходять тумани;

Ніч опустилась над долом,
Зорями небо квітує.
Йде він до річки покволоом,
Оком здалека пильнує.

Що ж 'то за диво, на бога!
Чи не пекельна то сила?
Голий пісок — більш нічого
В лісі, де річка шуміла.

Бачить слуга у тумані:
Панські розкидано шати,
Тільки ж ні пана, ні пані
Ані сліда не видати.

Лиш піднеслася з долини
Скеля будови чудної, —
Зовсім немов дві людини
Стали й завмерли обое.

Вірний слуга сам не знає,
Що йому думать-гадати.
Часу чимало минає,
Врешті здолав проказати:

«Катре, Катрусю!..» — Те слово
Чуйно луна підхопила.
«Катре, Катрусю!» — і знову
Тиша, німа, як могила.

Став він під скелею тою,
Піт із чола витирає,
Далі кивнув головою
Наче б сказав: «А, вже знаю!»

Взяв немовлятко на руки,
Дико і страшно сміється,
І до села через луки
Із молитвами береться.

МОГИЛА МАРИЛІ

РОМАНС

Думка з литовського співу

Чужа людина, дівчина, Ясь, мати, подруга

ЧУЖА ЛЮДИНА

Там, де у Німан протока
Лукою лине широко,
Що то за дивна могила?
Долі тернина похила
Схил повиває розлогий.
Вище — колишуться трави,
Пишну квітчає вершину
Темна черемха тужлива.
Стеляться звідти дороги:
Перша дорога направо,
Друга дорога в хатину,
Третя дорога наліво.
Плину я з дальнього краю.
Дівчино! В тебе питаю:
Що то? Чия це могила?

ДІВЧИНА

Спробуй в селі розпитати,
Кожен відмовить: Марилі!
Досі жила в оцій хаті,

Нині лежить у могилі.
Слід поміж травами знати,
Стежки протоптана смужка.
Ходить стежиною мати,
Другою ходить подружка.
Промені схід зчервонили.
Глянь! вже ідуть до могили.
В хмизі сховайся сухому —
Вчуєш ти голос недолі,
Очі — їх горе побачать.
Он іде стежкою милий,
Мати виходить із дому,
Подруга йде потужити.
Глянь, як простують поволі.
Всі несуть квіти
І плачуть.

— Я С Ь

Марилю! День надворі,
А ми ще не зійшлися,
Ми ще не обнялися.
Марилю! Згасли зорі.
Горить вогнем світанок,
Чи ти проспала ранок?
Чи, може, розлюбила?
Скажи! Чекають несила.
Ах! Це неправда, мила!
Ти не проспала ночі,
Твої склепились очі,
Тебе взяла могила.
Лягла земля на груди.
Важкі могильні шати —
Тобі вже не устати.
Ах, раніш і вві сні, було, думка
зоріє,

Що прокинусь — і серце Мариля
зогріє,

І вві сні пламеніла надія.

Може, тут хоч засну я в тузі
великій.

І кохану побачу, склепивши повіки,

Хай засну я навіки.

Був хазяїном я — працьовитий,
щасливий,

Що й сусіди хвалили без краю

І пишався мій батько сивий.

А тепер без надії блукаю,

Непотрібний нікому.

Хай колос лягає долі!

Хай сіно покрадуть з дому!

Хай копи загинуть в полі!

Слівця не скажу в знесиллі.

— Нема на землі Марилі!

Дає мені батько хату,

Худоби й землі багато,

Добра дає повну скриню:

Візьми тільки господиню:

Кого ж бо я маю сватать,

І що мені в тім весілі?

Нема на землі Марилі!

І жити немає змоги.

Хай гине усе віднині.

Піду я шукать дороги

І муки залю неситі.

Даремне мене шукати.

Блукатиму сам по світі,

А потім піду в солдати.

Хай ляжу я десь в могилі!

Нема на землі Марилі.

МАТИ

Чому ж ти не встала рано?
На поле вже вийшли люди.
Немає тебе, кохана...
А хто ж мене, доню, збудить?
Я плакала серед ночі.
Не можу склепити очі.
А батько пішов косити,
Зібрався ще до світанку.
Мене пожалів будити
Та й косить там без сніданку.
А я, мов заціпеніла;
З могили піти несила.
Чого ж мені йти до хати?
Чи хто мені скаже: — Нене!
Чи сяде хто біля мене?
Немає кого чекати.
Коли біля нас жила ти.
І хата здавалась раєм.
Без пісні нема й хвилинки.
Ідуть парубки, дівчата.
Найкращі у нас зажинки,
У нас найгучніші свята.
Немає тебе, немає,
І всяк тепер нас минає.
Забули до нас дорогу,
Трава росте край порога.
Живемо, як у могилі.
Немає у нас Марилі.

ПОДРУГА

Отут, ми подружко, зрання
Стояли удвох, бувало.
Я про твое кохання,

Ти — про моє казала.
Де ж вони зникли, години ті милі?
Нема на землі Марилі!
Хто ж мені звірить душу?
З ким я радіти мушу?
Вже не ділю з тобою
Щастя свого і смутку.
Стала журба — журбою,
Радість минає хутко.

ЧУЖА ЛЮДИНА

Бачу я, наче вперше,
Біль цей, гірку тривогу.
Сльози тихцем обтерши,
Смутен іду в дорогу.

ДО ДРУЗІВ,

ПОСИЛАЮЧИ ЇМ БАЛАДУ „ЛЮБЛЮ Я“

Раз, два, три дзвонить... Північна година...

Тихо, людей ні ознаки.

Скиглить лиш вітер, неначе дитина,

Брешуть далеко собаки.

Свічка в моїм ліхтарі догоряє,

Згасне і знову займеться.

Полум'я знову бліде опадає,

Знову мигоче і в'ється.

Страшно! — Колись не боявся я ночі,

Ласку від неба стрічавши...

Годі! Хай рвуть собі серце охочі!

Все те минуло назавше.

Нині я в книзі шукаю розради,

Книга набридне — закрию;

В спомини любі поринуть я радий,

То задрімаю, то мрію.

Часом надійде омана прекрасна:

Миля, брати знов зо мною...

Скочу, дивлюсь, — а то тінь моя власна

Білою ходить стіною.

Краще в мовчанні самотньої хати
Зошит свій давній візьму я
І розпочну щось для друзів писати...
Так, розпочну, — чи ж кінчу я?

Виникнуть, може, у тиші зимовій
Спогади провесни милі...
Хочу про речі писать загадкові
І про страхи, й про Марилю.

Прагне хто слави зажити гучної, —
З неї хай робить портрети;
Розум і вроду її, молодой,
Хай вихваляють поети.

Все те, звичайно, і я розумію,
Хочу ж розваги, не слави;
Тож розповім вам тепер, як умію,
Дещо про наші забави.

Знайте: Марія, сувора без краю,
Скупо слова нам дарує:
Сотню разів їй промовиш кохаю,
Раз не почувеш — л ю б л ю я.

Якось у Руті, вночі, на дозвіллі,³
З нею прощавшись нерадо,
Я на добраніч зложив для Марилі
Цю таємничу баладу:

ЛЮБЛЮ Я!

Глянь-но, Марилю, на те-он узлісся:
Лози праворуч стіною,
Красні ліворуч яри розляглися,
Просто — місток над водою.

Церква старенька, оселя совина,
Хрест на дзвіниці похилий,
А край дзвіниці посохла малина,
А в тій малині — могили.

Біс там завівся, душа там заклята, —
Хто зна! Та ночі глухої
Кожен, хто мусить те місце минати,
В дивнім бува неспокої.

Тільки бо спустяться ночі запони,
Церкву мов вітер розкриє,
Дзвонять у стінах зруйнованих дзвони.
Поміж кущами щось виє.

Інколи вогник блідий запалає,
Часом гримить, як із хмари,
З місця каміння надгробне рушає,
Видяться дикі примари.

Сунеться труп відкілясь безголовий
Чи голова, та без тіла;
Полум'я бухає з паші багрове,
Вся ж голова — посиніла.

Вовк пробіжить; ти б хотів одігнати. —
Здійме крило він орлине.
Досить же «згинь, пропади!» закричати, —
Він зарегоче і згине.

Випадок з кожним недобрий траплявся,
Хто обирав цю дорогу:
Віз перекинувся, дишель зламався,
Вивихнув кінь собі ногу.

Я — хоч частенько Андрій мені сивий
Добру давав осторогу —
Брав лиш на посміх те місце жахливе
І не боявся нічого.

Раз серед ночі я їхав до Руди,
Коні враз — тиць серед мосту,
Стали й ні з місця. Візниця мій лютий
Сипав і сипав їм хлосту, —

Марно! І враз як рванули з копита
Луснув і дишель, і збруя...
«Тут ночувати — от річ знаменита! —
Я проказав. — Це люблю я!»

Вимовив тільки — щось воду колише,
Жінка відтіль випливає.
Біла одежа, лице ще біліше,
Скроні вогонь обвиває.

Ноги мої до землі прикипіли
Вгору волосся зірвалось,
«Слава Ісусу!» — гукнув я щосили,
— «Слава навіки» — озвалось. —

«Дяка тобі, чоловіче незнаний,
Що вкоротив мої болі.
Хай твоя молодість довго не в'яне,
Буде щаслива хай доля!

«Стала, бач, грішна душа перед тебе, —
Нині рятунок знайду я,
Скоро зазнаю я ласки від неба,
Ти бо промовив: люблю я!

«Зорі ще сяють, і треті ще півні
По хуторах не співали, —
Я про діла розповім тобі дивні,
Хай би і люди те знали.

«Давнього часу жила я на світі,
Звала Марильцею мати.
Батько був чином найстарший в повіті.
Чесний, шановний, багатий.

«Посаг обіцяно щедрий за мною,
Гарна була, молода я,
То й не давала Марилі спокою
Ціла зальотників згряя.

«Скільки їх мрії даремні живило,
Слово благало подати!
Я ж утішалась: було мені мило
Рівно всіма гордувати.

«Юзьо з'явився; мав літо двадцятьє,
Юний, невинний, несмілий;
Він про любов не умів розмовляти,
Хоч почуття й пламеніли.

«Марно, нещасний, він сохне і в'яне,
Марно він плаче-ридає:
Що те кохання мені полум'яне!
Сміх мені в тому відчаї!

«Каже: піду я! — Іди собі з богом! —
Вмер од любові хлопчина.
Бачиш — отам, під хрестом тим убогим,
Рання його домовина.

«Жить мені стало відтоді не любо,
В серці озвались докори;
Тільки ж спокутувать як його згубу,
Як те розвіяти горе?

«Раз уночі я з сім'єю сиділа,
Раптом свистить щось і вие:
Юзьова постать до хати влетіла
В дикій огненній завії.

«Він задушив мене димом пекучим,
Взяв у чистилище душу;
Вирок там чую, яким нестерпучим
Мукам віддатися мушу:

«— Знала ти: вашу жіночу породу
Бог із ребра чоловіка
На чоловічу створив осолоду;
Заповідь божа велика!

«— Серце у грудях камінне ти ма́ла:
Всіх, що палали коханням,
Всіх, що жадали тебе, зневажала,
Мукам чужа та блганням.

«— Мусиш же довго страждання терпіти,
Але господь подарує,
Як чоловік із тамтежнього світу
Слово промовить: л ю б л ю я.

«Юзьо благав того слова даремно
Тихим зітханням, сльозою;
Нині сама добивайсь його ревно,
Страх тобі дано за зброю. —

«Зграя нечистих мене ухопила;
Рік уже сотий минає, —
Мучить удень мене демонська сила,
Наніч на волю пускає.

«Мушу до бідного Юзя щоночі
Я на могилу літати
І подорожнім туманити очі,
Різне страхіття вдавати.

«Піших заводжу я в нетрі, у хащі;
Кінному — коней скубу я;
Лається кожен, клене напропаще,
Ти лиш промовив: л ю б л ю я.

«Будь же ти долі свідомий своєї!
Так мені духи сказали:
Знайдеш Марилю ти також, від неї»... —
Півні, на жаль, заспівали.

Блиснули чисті в очицях надії,
Хмаркою стала ясною.
Що відлітає, як вітер повіє,
Вдосвіта рано весною.

Бачу я — цілі мій повіз і коні,
Де вся страшна та подія!
Тричі за грішників душі безсонні
Мовив я: „Ave Maria...”⁴

ПАНІ ТВАРДОВСЬКА⁵

П'ють, гуляють, люльки палять,
Танці, вигадки, сваволя;
Мало корчми не розвалить:
Ха-ха! Хі-хі! Гей же! Гóля!

Пан Твардовський, взявшись в боки,
Кінець столу отаманить.
— Гуляй, душе! Світ широкий! —
І чарує, і туманить.

Воякові, що грав зуха,
З усіма до бійки пнўвся,
Свиснув шаблею край вуха, —
Воїн зайцем обернувся.

На юриста з трибуналу,
Що медок смоктав злотистий,
Брязнув гаманцем помалу
І став кундель із юриста.⁶

Стукнув тричі в ніс шевцеві,
До чола примкнув три цівки, —
Повно в кубки кришталеві
Наточив відтіль житнівки.

Та як пив своєю він чару, —
Шум якийсь у чарі знявся.
Заглядає. Тю, примаро!
«Відкіля ти, кумцю, взявся?»

Чортик там на дні таївся...
Суций німець куцополій!
Він громаді уклонився,
Зняв бриля — і враз додолу

Пада з чарки на підлогу.
Впав, росте на два аршини, —
Ніс гачком, курині ноги,
Кігті — зовсім яструбині.

«А, Твардовський! Як ся маєш? —
Промовля він чемно дуже, —
Як? Невже-бо не пізнаєш?
Мефістофель я, мій друже!

«Ти ж під Лисою Горою,
Власну душу запродавши,
Договір зложив зі мною,
Що чорти повинні завше

«Бути слугами твоїми, —
Та коли мине два літа,
Мав поїхать ти до Рима,
Щоб тебе нам ухопити.

«Але й сім літ проминуло,
А виходить так негоже,
Що про тебе пекло чуло,
А побачити не може!

«Та ми помсти не тягтимем,
Надійшла хвилина ждана:
Корчма ця зоветься «Римом», —
Арештую я мосьпана!»

Пан Твардовський до порогу
Хтів проскочити раптово, —
Чорт закрив йому дорогу:
«А де ж чесне панське слово?»

Що тут діять? Доведеться
Наложити головою!
Та Твардовський удається
Враз до витівки нової:

«В договір заглянь-но, брате!
Там стоїть така умова,
Що мене як будеш брати, —
Я віддамсь тобі без слова,

«Право маю лиш три рази
Взяти чорта до роботи,
Три завдать ї тобі накази,
Щоб ти виконав достоту.

«Глянь — ось коник на картині,
Корчми цеї знак одмінний.
Хай на нього сяду нині —
І, як вихор, він полине.

«Із піску зроби нагайку,
Щоб було коня чим гнати, —
А он там, посеред гайку,
Дім постав понад Карпати.

«Стіни з зерняток горіха
Хай знесуться над байраком,
Із борід єврейських стріха,
Густо висіяна маком.

«Цвях оцей собі візьми ти,
Щоб за мірку був єдину:
Треба три таких забити
В кожную макову зернину!»

Чорт мерщій коня сідлає,
Чорт коня годує й поїть,
Нагая з піску звиває, —
Кінь на місці ледве встоїть.

Сів Твардовський на гнідого,
Пробує ходою, скоком,
Рушив чвалом у дорогу, —
Зирк — будинок перед оком.

«Ну, друже, чесна праця!
Тож берися до нової:
В місці треба іскупатися
Зі свяченою водою».

Мефістофеля аж трусить,
Піт його холодний криє, —
Та пан каже — служба мусить!
Лізе в воду він по шию.

Звідти вискочив, мов п'яний.
Пирхнув: «пирх!» — тоді лукаво:
«Ну, тепер ти наш, мосьпане,
Я зробив найтяжчу справу».

«Зосталася ще єдина!»
(Зараз лопне міць бісовська!)
«Глянь: оце моя дружина,
Жіночка моя, Твардовська.

«Хочу я на рік місцями
Помінятися з тобою:
В пеклі буду я з чортами,
Ти із нею, як жоною.

«Йй на вірність дай ти слово,
На слухняність і пошану,
А зломаеш цю умову —
Що ж! Ізнов я вільним стану».

Чорт схилив до нього вухо,
На дружину блимнув оком,
Мовби дивиться, мов слуха,
Та до клямки боком, боком...

Пан Твардовський при одвірку,
Хоче путь загородити...
Чорт мерщій — в замкову дірку
Шмиг! — І досі не спинити.

ЛІЛЕЇ

Зросла в гаю могила:
То пані мужа вбила,
Похоронила в гаї,
Де два струмки спливає.
Лілеї засівала,
І, сіючи, співала:
«Ростіть, квітки, високо,
Як пан лежить глибоко;
Як пан лежить глибоко,
Так ви ростіть високо».

Скривавлена до краю,
Біжить вона по гаю,
По горах, по долинах
І по стежках звіриних.
Темніє, вітер виє,
Навколо все хмурніє,
Ворона часом кряче
Та пугач ніби плаче.
Біжить у яр, на кладку,
Де клен шумить та бук;
В пустельникову хатку
Стук-стук, стук-стук!

«Хто там?» — старий питає
Присвічує. — Біда!
То пані заглядає
Скривавлена й бліда.

«Ха-ха!» — лунає бором.
Уста — страшний синець.
Закам'яніла зором.
Ха-ха, ^з людина! Мрець!»

«Отямся, бог з тобою!
Чи то шляхів нема,
Що темною порою
У лісі ти сама?»

«Я з замку йшла, небавом
Догнав мене туман.
Мій м'уж із Болеславом ⁷
Воює кийвлян.
За роком рік минає,
Вже б час йому вернуть!
Між молоддю сама я,
Слизька чесноти путь.
Я зрадила... О, горе,
Чому я тут, чому ж?
Король наслав докори,
Пізніш приїхав муж.

«Ха-ха! Привіз побіду!
Ось кров тече, ось ніж...
Я все сказала, діду!» —
Тупцює босоніж. —
«За діло грішно-люте,
Скажи, віщуне, ти,
Шукать мені спокути,
Чи просто в пекло йти?»...

«Ти не боїшся, знати,
Що учинила гріх?
Боїшся лиш одплати,
Боїшся мук тяжких?
Іди ж собі додому,
Я не скажу нікому;
На те вже воля божа.
Твій злочин знав один.
Лілея й дика рожа
Квітча його загин...»

Зраділа, в пізню пору
Вертає пані з бору,
Біжить вночі додому,
Ані слівця нікому.
А діти біля брами:
«Мамуся, мамцю, мамо!
Де тато? В нас же свято!»
«Небіжчик? Що? Ваш тато?
Його чекати? Звідки?
Ага — він прийде, дітки!»
Чекають діти ранок
І вечір, і світанок,
На серці нудно, тяжко,
І все малі забули.

А їй забути важко —
З думок не сходить гріх.
Та дні по днях минули,
В очах журба, не сміх.
І сон не криє зору,
Щоночі лине вість:
Хтось грюкає знадвору,
В світлицю входить гість.

«Мене чекали в свято?
Це я, ваш, дітки, тато».

Заснути пані важко, —
З думок не сходить гріх
На серці нудно, тяжко,
В очах журба, не сміх.

«Ганну́ю, глянь з порога!
Дубовий міст гуде,
Курить в пилу дорога, —
Хтось їде, а чи йде?
Біжи на шлях мерщій,
Поглянь там, хто такий!»

«Ржуть коні темногриві,
Шаблі сіяють гострі.
Пани до нас мостиві
Зібралися у гості.
Стрічати час наспів
Небіжчика братів!»

«Злооова бул, злорова.
Привіт тобі, братова!
Де брат?» — «Його немає»...
«Умер?» — «Вже рік минає,
Господь не вчув молитви,
Він не вернувся з битви».

«Не вір! Не може бути,
Війну пора забути.
Твій муж примчить за днину
Обнять тебе, єдину.
Чому ж ти стала біла,
Поникла, затремтіла?»

В очах і жах, і мука?
Адже мине розлука!»

«Де муж? Де труп?» О, боже,
Хто бідній допоможе!
Отямилась поволі,
Ховає в серці болі:
«Чекаю вніч і зрання,
Де муж, моє кохання?
Коли він буде вдома?»
«Вертався з нами він,
Помчав на вороному,
Лишив увесь загін,
Щоб стріть гостей в пошані,
Утерти сльози пані.
Забрів у нетрі вовчі,
Чи затягла дрягва?»⁸
Сурміть, псарі та ловчі,
Шукайте день і два!»

Послали слуг повсюди,
Дарма шукали люди.
Небіжчика два брати
Зібрались від'їжджати.
Їх зупиняє пані:
«Брати мої кохані,
Дощами бір заткало,
Сльоти й туману час,
Чекали ви немало,
Ще поживіть у нас».

Чекають. Січним люто
Річки в льодах закуто.
Чекають. Брат донині
Не повернувся в дім...
А він — у домовині,

Квітки цвітуть над ним.
Зросли собі високо,
Як пан лежить глибоко.
Два витязі в ту пору
Уже й не їдуть з двору.

Ім до смаку господа
І господині врода.
Мов їхати б очі, —
Сидять же з дня й до ночі.
І не лякає втрата,
І забувають брата.
Ім до смаку господа
І господині врода.
Два в неї гостювали,
Обидва й покохали.
Серця щодня тривожать
Надія та печаль:
І свататись не можуть,
І кинуть любу — жаль.
У затінку алеї
Ідуть разом до неї:

«Послухай нас, братова,
Ми скажемо два слова:
Тут жити любо й гарно,
А брата ждати — марно.
Твоя марніє врода,
Хіба її не шкода?
Візьми за брата брата —
І смуткові одплата».

Сказали так, чекають,
Що вирече вона.
В них погляди палають,

В них мова запальна.
На відповідь ждучи,
Потисли враз мечі.

Їх пані бачить в гніві.
Гадає: «Нещасливі!»
І просить ще заждати,
Щоб певне слово мати.
Біжить у яр на кладку,
Де клен шумить та бук.
В пустельникову хатку:
Стук-стук, стук-стук!
Все повіла без ладу:
«Дідусю, дайте раду!
«Повинна я признатись, —
Закохані брати!
Та з ким же попрощатись,
А з ким до шлюбу йти?
Маленьких діток маю,
Маєтків, нив без краю,
Все валиться, все гине!..
Скажи слівце єдине!

«Коли б то муж! О, нене,
Те щастя не для мене!
Зависла божа кара,
Жаха вночі примара!
Стулю заледве очі, —
У вікна він гуркоче,
І чую серед тиші —
В кутку стоїть і дише,
Втирає кров гарячу...
Ох, бачу привид, бачу!
Скрип, скрип, — і вже над ліжком
Ножем кривавим нишком

Махає надо мною
З погрозою страшною.
Ах, більше так не жити,
Ночей цих не терпіти!
Приреченій на згубу,
Не бачити вже шлюбу!»

«Послухай, доню гожа,
На все є кара божа.
Та каяття — єдине
Змиває гріх людини.
Хоч кара й завелика,
Та годі бо жалю,
Твого я чоловіка
Із мертвих оживляю».

«Воскресне? Божа сило!
Мій отче, ой, не час!
Навіки розділило
Страшне залізо нас!
Навіщо, діду, чари?
Позбутися б примари!
Життя мое їропаще,
Піду в черниці краще.
Воскресне? Божа сило!
Мій отче, ой, не час!
Навіки розділило
Страшне залізо нас».

Старий зітхнув глибоко,
Залив сльозами око,
Закрив обличчя, з муки
Заламує він руки:
«Йди заміж, то не горе,
Упир тебе не збере, —⁹

Не встане мертвий з гробу,
Для нього день, як тьма.
Дивись, його подобу
Не клич вночі сама».
«А як же ті два брати?
З котрим до шлюбу стати?»
«Найліпша тут дорога
На волю здатись бога:
Хай підуть в луг, на роси,
Де квіти-жовтокоси,
Хай квітів назривають,
Вінки тобі сплітають.
Хай на квітках усякий
Лишить таємні знаки,
Вінки складуть в костьолі
На божому престолі.
Чий візьмеш ти зарані, —
Той буде муж твій, пані».
З поради пані рада,
Готова до вінця,
Де смуток, чи досада?
Надумала мерця
Повік не споминати,
Повік не викликати.
І рада з тої мислі,
Крізь віти, низько звислі,
Біжить мерщій додому,
Не кажучи нікому.
Біжить лужком широким
Аж чує, ненароком
Дзвенять копита. Слуха,
Гулять би тут кому ж?
А ніч шепоче глухо:
«Це я, твій муж, твій муж»...
Холоне серце. Хто то?

Мовчить старе болото.
Волосся лізе вгору...
Мерщій тікати з бору!
Зірвалась, мчить, ридає.
Гуляти б тут кому ж?
Із пущі крик лунає:
«Це я, твій муж, твій муж»...

От надійшла неділя,
Гуляти час весілля.
Зоря згаса в діброві, —
Два молоді готові.
Подружки пані любу
Ведуть в костьол до шлюбу.
В дівчат веселім колі
Йде пані по костьолі
Вінок бере ясний.
«Хто ці приніс лілеї
Для милої своєї?
Хто муж? Хто любий мій?»

Підбіг один, неначе
Йому відкрився світ,
В долоні плаще, скаче:
«Моя ти, мій це квіт!
Не спав я цілу нічку,
Вплітав, під буревій,
В лілеї синю стрічку,
Це мій, це мій, це мій!»
«Брехня! — другий волає, —
Під виблиски заграв,
Учора в темнім гаї
Я ці лілеї рвав.
Те місце враз пізнаю
Я в тиші лісовій,
На гробі, близ ручаю...

Це мій, це мій, це мій!»
Розгнівались обоє.
В розмові запальній
Мечі свистять грозою,
Почався чорний бій.
Вінок той рвуть надвоє:
«Це мій!» — «Це мій!» — «Це мій!»

Враз двері затріщали,
Свічки всі позгасали,
І мрець іде в завої,
І чути брязкіт зброї...
Поглянув зором диким,
Ступив до пані крок,
Страшним озвався криком:
«Моя ти, мій вінок!
На гробі в мене всюди
Лілей чимало й руж. ¹⁰
Зла жінко, горе буде,
Бо я твій муж, твій муж!
А ви, невірні браття,
Ганьба вам і прокляття!
Назад мечі вкладіте,
Облиште марний крик:
З мого це гробу квіти,
І ви мої навик!»

І грім тяжкий лунає,
Склепіння все дрижить —
І в землю западає
Старий коцьол умить.

А де було це лихо —
Ростуть лілеї тихо,
Та буйно, та високо,
Як пан лежав глибоко.

ЛІРНИК

Ліра в дідуся, як пісня стозвука,
Сам він, як горлиця сива,
Хлопчики два його водять під руки,
Там, де лежить наша нива.

Ліру він крутить, бренчить і співає,
Хлопчики мають сопілки.
— «Слухай, дідусю, музик в нас немає,
Наші розваж посиділки.

Сядь на горбку і заграй по доззіллю,
Пісню співай нам до свята.
Всім ми поділимось, хлібом і сіллю,
А ночувати — є хата».

Дід уклонився і сів на горбочку,
Глянув поважно і строго,
Два повожаті його в холодочку
Сіли спочить біля нього.

Бубни гудуть, під веселу сопілку,
В полум'ї б'ється багаття,
Сиві діди розпивають горілку,
В танці — у хлопців завзяття.

Свято обжинок. Та змовкло раптово
Гульбище в сутінки сірі,
Люди збігаються слухати слово,
Пісню старого при лірі.

— «Здрастуй, дідусю! У холоді і в спеку
Йдеш ти шляхами й полями,
Бог тебе, певно, привів іздалеку,
Сядь, відпочинь межи нами».

Діда ведуть на зелену травицю,
З виглядом свято-врочистим,
І пригощають його молодиці
Хлібом і медом хмелистим.

— «Бачить сопілку і ліру з нас кожний,
Грайте, співайте нам трое,
Ми ж обдаруєм мішок ваш дорожній,
Будуть наїдки й напої».

— «Тихше, чекайте! Плеснув у долоні,
Ліру поклав біля дуба,
Глянув, підвівши повіки червоні:
Що ж вам заграти?
— Що любо.

Вихилив чарку він, ліру у руки,
Хлопці-дударики рядом,
І полилися предивнії звуки
Шляхом і полем, і садом.

— «Йду я над Німаном в даль неозору,
Йду я від хати до хати,
З лісу до гаю, із ниви до бору,
Пісню свою проспівати.

Люди все слухають, в дощ і в морози,
Хто ж мене з них зрозуміє?

Тяжко зітхну я і, витерши сльози,
Далі бреду у надії.

Хто ж зрозуміє, заплаче в печалі,
Руки заломить холодні,
Я вже не йду, тоді в німанські далі,
Гість я у того сьогодні».

Раптом затих він і зорнії очі
Звів понад шлях-луговину:
Хто там стоїть у хустині дівочій,
Слухає довгу хвилину?

То, від юрби собі ставши ізбоку,
Квіти пастушка спітає,
А біля неї юнак ясноокий
Сплетені квіти приймає.

Чоло її, мов спокійна зірниця,
Очі ж — ховають той спокій,
І не сумує й не йде веселиться.
Стала в задумі глибокій.

Наче хвилює трава, хоч не чує
Вітру під тихе світання,
Так їй на грудях сорочка хвилює,
Хоч і не чути зітхання.

Ось вона жовтий листочок-оздобу
Рве від сорочки — й під ноги.
Очі дівочі ховають жалобу,
Повні і гніву й тривоги.

Хлопцю віддавши квітки променисті,
Стала, зітхнула глибоко.
Сльози в очах засвітилися чисті,
Впали рум'янці на щоки.

Лірник замовк і на лірі повільно
Торгає струни рукою,
Дивиться в очі пастушки він пильно,
Повні журби й неспокою.

Меду із кухля хильнувши охоче,
Хлопцям киває: — готові? —
Знов його ліра бринить і рокоче
Те, що пірвав на півслові.

— «В вінок влітаєш ти квіти гожі,
Лілеї, ромашки, рожі,
Яке то щастя чекає хлопця!
В вінок влітаєш ти квіти гожі.

Коханець візьме на зорі схожі, —
Лілеї, ромашки, рожі,
Рум'янці й сльози і квіти милі
Коханець візьме, — на зорі схожі.

Весільні квіти, мов очі божі,
Лілеї, ромашки, рожі,
А той, що вірно любив — не вгледигь
Весільні квіти, мов очі божі.

Лиши ж для нього сльозу й рум'янці,
Вже він не прийде ні вніч, ні вранці,
А для щасливця — ці квіти гожі, —
Лілеї, ромашки, рожі»... *

* Ці вірші, за свідченням Міцкевича, взято із поезії Томаша Зана.—М. Р.

Гомін зчинився від пісні, як туги,
Біль всіх охоплює, подив,
Пісню цю чують в селі вони вдруге,
Хто ж її вперше виводив?

Лірник змовкає, підводячи руку,
— Слухайте, діти, — я знаю,
Чув я в дорозі цю пісеньку-муку,
Повну журби та відчаю.

Я мандрував у далекій окрузі,
Був у Крулевці, як вдома,
Там із Литви заявився на струзі
Хлопець-пастух невідомий.

Був він засмучений, тільки ж причини
Смутку не викрив нікому,
Потім відстав від походу дружини,
Не повернувся додому.

Місяць дивився, і зорі, мов очі,
Як він, болючи горем,
Часто пісками бродив опівночі,
Часто спинявся над морем.

Часто між скель, мов скала одинокий,
Дунав під дощ і в морози,
Вітру даруючи жаль свій глибокий,
Водам — даруючи сльози.

Я у годину світанково-сіру
Стрів його журно-німого,
Глянув ув очі, узяв свою ліру,
І заспівав біля нього.

Як йому сльози з очей полилися!
Чоло схилив він у тузі,
Ми з ним по-братськи в степу обнялися
І заридали, як друзі.

Потім ходили удвох своїм краєм,
Селами, в будні і в свято,
Все він мовчить, було, давнім звичаєм,
Мовив і я небагато.

Змучений тяжко журбою-нудьгою,
Бачу, ходить він не може,
Став йому братом я, став я слугою,
Вдень і вночі на сторожі.

Бачу, що скоро з ним будем в розлуді,
Кличе яюсь, опівночі,
— Слава Ісусу! Кінець моїй муці! —
Щиро так дивиться в очі...

— Тільки й гріхів тих, що без привіту
Мука зсушила безславна,
Та без жалю я піду з цього світу,
Мертвий для нього вже здавна.

Скелі похмурі взяли мене радо,
У мовчазному привіті,
Більше не мав я від світу принади,
Жив лиш згадками у світі.

Чим ж тобі заплатити, мій брате? —
Щиро він мовив, з журбою,
Маю багатство для мене багате, —
Все ти візьми із собою.

Знаєш ту пісню, як я ще при силі,
Вів її, журний над міру,
Знаєш слова її тихі та милі,
Срібну мелодію щирю.

Маю кільце золотого волосся,
Лист кипарисовий маю, —
Це найдорожче, ї з ним довелося
Тихо вмирати в цім краю.

Пісню мою понад Німаном тихо,
Ти понеси поміж люди,
Може кохана впізна моє лихо,
Жаль обійме її груди.

Лист кипарису - віддай їй навіки,
Ймення її...» — і раптово
Змовкнув безсило, склепились повіки,
Богу лишив своє слово.

Ще досказати хотів щось до того,
Що розпочав до світання,
Все поривався до краю свого,
Там його біль і кохання».

Лірник замовк і листок кипарису
Швидко з торбини виймає.
Вечір повісив туманну завісу,
Глядь, — а пастушки немає.

Тільки майнуло вбрання ненароком,
Очі з-під хустки — в печалі,
Гладив їй руки юнак ясноокий,
Вів у вечірній далі.

Люди до діда, і всякий питає:

— Хто таємницю розв'яже?

Що він їм скаже? — Нічого не знає,

Може і знає, — не скаже.

ЧАТИ

УКРАЇНСЬКА БАЛАДА

Із альтани густої у тяжкім неспокої
Воевода до замку вбігає,
У світлицю дружини громовицею рине,
Заирнув і поблід він: немає!

Зупинився понуро, в землю дивиться хмуро,
Сиві вуса покручує, дума;
Одвернувся од ліжка і свого підніжка,
Козака він гукає, Наума:

«Гей, козаче, ти хаме, чом не замкнено брами,
А при ній ані пса, ні хлопчини?
Приготуй-но рушниці та візьми ладівниці,
Та скоріше, не гайся й хвилини!»

Узяли вони зброю, потайною ходою
Подалися туди, де альтана.
На дерновім сидінні щось біліє у тіні —
То сидить воеводи кохана.

Очі, дивні красою, закриває косою,
Груди шатами білими криє,
Юнака відпихає, що безумно зітхає
І коліна сльозами їй миє.

Він стиска їй коліна, промовляє: «Єдина!
Все я втратив, і скаржитись годі!
Білих ручок стискання, уст рожевих дихання.—
Все дісталось навів воеводі!

«Я тебе до відчаю стільки років кохаю,
Як несила кохати нікому...
Не кохав, не благав він, тільки золото дав він,—
І себе віддала ти старому.

«Завжди ночами буде пестить він твої груди.
Лоб старечий до тебе тулити,
З твоїх щічок рум'яних, з твоїх уст полум'яних
Мед, мені заборонений, пити.

«Я на конику вірнім у тумані вечірнім
Поспішаю сюди без дарунків,
Щоб тебе не обняти, — щоб тобі побажати
Ночі доброї, довгих цілунків!»

А вона ще не слуха. Він склонився до вуха,
Знову шепче і знову благає.
Пані вчула ту мову запальну юнакову —
І обійми йому розкриває.

Воевода з Наумом, криті вітровим шумом,
Добули з ладівниці набої,
Відкусили зубами, притовкли шомполами,¹¹
Підіймають рушниці обоє.

«Ні! — козак промовляє, — певне біс витворює,
Що не стрелю на неї я, пане!
Став курок я підводить, аж воно не виходить,
Бо сльоза із очей моїх кане».

«Хлопе, годі балакати! Я навчу тебе плакати!
Підіймай-но скоріше гвинтівку,
Глянь, чи справна рушниця, порох сип на
полицю
І стріляй хоч у себе, хоч в дівку!

«Вище! З правого краю! Знай — я перший
стріляю:

Першим має лягти отой злодій...» —
Та Наум без наказу швидко випалив зразу
І потрапив у лоб — воєводі.

ТРИ БУДРИСИ

ЛИТОВСЬКА БАЛАДА

Три у Бúдриса сини, три кремезні литвини;
Він їх скликав до рідної брами:
«А вдягайте-но лати, час вам коні сідлати
Та гострити списи із мечами!

Перечув я у Вільно: підготовлені пильно
Три походи в три сторони світу.
Ольгерд — Русь воювати, Кейстут — німцям
завдати,
Скіргел в Польщу іде гордовиту.

Ваші сили орлині хай послужать країні,
І литовські допоможуть вам боги.
Я в сідло вже не сяду, лиш даю вам пораду,
Шлю вас трьох на три різні дороги.

Понад Ільмень сріблистий, аж у Новгород-
місто
Хай один пристає до походу;
Хутра там соболині, там прозорі тканини,
У купців там червінців, як льоду.

Хай твій кінь, другий хлопче, псів тевтонських
розтопче,
Хай падуть хрестоносці лукаві!

Відбери в них бурштини, сукна з виблиском
сині,
Діаманти в коштовній оправі.

Слухай, третій юначе! Хто за Німан поскаче,
Не побачить ні злата, ні блиску,
Лиш знайде собі в руку він добрячу шаблюку
Та мені молодую невістку.

Нема в світі коханок понад ляських панянок:
Мов котята, до жартів охочі,
Личко біле, рум'яне, а з-під вій, як погляне —
Зіроньками виблискують очі.

Є з піввіку, гадаю, як із польського краю
Я привіз собі любу дружину,
Вже вона в домовині, а пригадую й нині,
Не забуду її до загину!»

По такій засторозі їх прощав при дорозі:
Вони стали в стремена, помчали.
От і осінь спливає, а синів ще немає.
Будрис дума: в боях поконали.

Крізь сніги-заметілі огир мчить весь у милі:
Вершник здобич сховав під кирею.
«Чи то козуб? По вінця в ньому руські
червінці?»
«Ні, полячка, що стане моєю!»

По снігах, хуртовині другий кінь мчить у піні.
Вершник здобич вгортає в кирею.
«Чи везеш ти, мій сину, від тевтонців
бурштину?»
— Ні, полячку, що буде моєю! —

Крізь сніжисті замети їде воїн і третій,
Здобич тулить в завоях киреї..
Будрис вже й не питає, а сусідів скликає
Він на трете весілля гучнеє.

ВТЕЧА ¹²

Він воює — рік пролинув,
Не вертає — може згинув?
Панно, шкода юних літ,
Сват від князя мчить ледь світ.

Князь гуляє при гостині,
Панна плаче в комірчині.

Ті очиці, блискавиці —
Ніби дві мутні криниці;
Спали лиця, мов новиться,
Убуває місяць ясний.
Лихо вроді, лихо красній!
Клопіт неньці, ненька в тузі —
Князь дав знати на окрузі.

Ідуть, мчать весільні гості.
«Не вівтар мені судився —
Шлях на цвинтар простелився,
В домовині буде постіль...
Я умру, як він в землі!
Ненько, вб'ють тебе жалі!»

«Ксьондз очікує на нас,
Бо на сповідь донько, час».

Ось кума йде, відьма знана.
«Прожени попа ік лиху!
Бог і віра — сон-омана!
Зна кума на лихо втіху,
Зна стара кума багато,
Є й цар-зілля чарувати.
Дар коханця дай мені,
Чари я зроблю мцні,
Волос з волосом зсучи,
Дві обручки ізлучи,
Крові з рученьки вточи, —
На волоссі — заклинати,
В дві обручки, маєм знати,
Прийде він тебе забрати».
Панні — гріх, їздцеві — спіх.
Клято духа, він те слуха,
Відмикає дім умах.
Панно, панно, чи не страх?

Вщух, облігся двір замковий.
Варта змовкла. Північ, глухо
Б'ють дзигарі. Панна слуха,
Панна чує — брязк підкови.
Пес мов голосу позбувся, —
Заскавчав і враз затнувся.

Двері рипнули в покої:
Хтось ввійшов у сіни долі,
Прочинились двері — трое,
Трое всі — з чиеї волі?
Входить вершник, в біле вбраний.
Край постелі сів коханий.

Втішно, хутко час минає.
Кінь заржав. Сова завила.

Б'є годинник. «Годі, мила, —
Кінь ірже мій, кінь чекає...
Чи вставай, зі мною йди,
І моя будь назавжди».
Місяць сяє — кінь злітає,
Мчить по заростях, корчах.
Панно, панно, чи не страх?

Вітром вершник мчить щодуху —
Полям, лісом — в лісі глухо,
Тут і там, із ляку наче,
На ялині ворон кряче,
А по хащах вовчі очі —
Ніби свічі серед ночі.

«Вчвал, мій коню, вчвал лети!
Місяць сходить з пруга, з хмар...
Доки вийде місяць з хмар
Десять рік нам перейти,
Десять гір і скель здолати.
А вже час півням співати».

«А куди ж ми?» — «Ми? Додому.
Дім мій на горі Мендога.¹³
Всім там вільна вдень дорога,
Та вночі — мені одному».
«Маєш замок? — «Так, є замок.
Ще й надійний, хоч без клямок».
«Мій коханий, не спішися,
Ледве всиджу на луці».
«Люба, ти міцніш держися
За сідельце. Що в руці?
Чи ж торбинка до роботи?»
«Ні. То мій «Вівтарик золотий». ¹⁴
«Час не жде. Погоня скаче.

Чуєш гупіт обіч гаю?
Кінь крізь морох прірву бачить,
Книжку кинь, коня пускаю!»

Кінь неначе збув тягар,
Перескочив з льоту яр.

Манівцями полетіли.
Багна вколо. Вогник блима,
Ніби світоч перед ними.
Од могили до могили
Переходить, пролітає,
Слід блакитний полишає.
Вершник слідом тим рушає.

«Любий, що це за дорога?
Сліду людського немає».
«Ця дорога? Чом тривога?
Має збочить, хто тікає.
Я до себе, де владаю,
Піші гості не пускаю: —
Хто багатий — возять цуги,
Хто убогий — носять слуги.

«Вчвал, мій коню, вчвал лети!
Схід горить — страхає він!
За годину вдарить дзвін.
Доки вдарить ранній дзвін,
Нам дві скелі осягти,
Дві ріки й гори здолати,
Вдруге час півням співати».

«Любий мій, придерж вудила,
Кінь злякався, скаче боком,
А дерев і скель тут сила,

Може здарить ненароком».
«Люба, мила, що то блиска,
Що то в тебе за разочки?»
«Любий мій, то чоток низка,
Молитви то й образочки».
«Клятий цей разок зненацька
Румакові сліпить очі!
Бач, тремтїть як, збочить хоче.
Люба, мила, кинь ту цяцьку!»

Кинь неначе збувсь тривоги —
Перебіг п'ять миль дороги.

«Чи не цвинтар то, мій милий?»
«Ні, то мур такий замковий».
«А хрести чого й могили?»
«Не хрести то — веж будови.
Переймусь за мур-поріг,
Там кінець усіх доріг.

«Стій, мій коню, коню, стій!
Прискакав ти до півнів.
Ріки й гори ти здолів,
Що ж тремтиш ти, коню мій?
Знаю, чом мій кінь тремтить, —
Хрест мені й тобі болить».

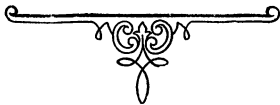
«Чом спинився, мій коханку?
Бач, роса мене зросила.
Дме холодний вітер зранку,
Вкрий плащем, щоб не тремтіла».
«Люба, сил мені немає,
Дай на груди скронь схилити,
Голова вогнем палає,
Може й камінь розтопити.

Що це мов цвяшок із криці?»
«Хрестик то, що ним хрестили...»
«Гострий він, неначе стріли,
Палить скроні, ранить лиця,
Геть-но з тим цвяшком із криці!»

Хрест додолу впав — пропав.
Вершник панну дужче стиснув,
З вуст, з очей вогонь аж блиснув
Людським сміхом кінь заржав.
Мур останній подолали —
Вдарив дзвін, півні співали.
Доки йшов ксьондз править зрана,
Вершник зник, і кінь, і панна.

Тиша цвинтар охопила...
Скрізь хрести, надгробки, плити...
Без хреста одна могила
І земля навколо збита.

Ксьондз довгенько там стояв,
По двох душах службу мав.





**ЛЮБОВНІ
СОНЕТИ**



СПЕГАН

Лауро! ¹⁵ Чи живуть ще в пам'яті твоїй
Години юності, хороші та ласкаві,
Коли на самоті, до себе лиш цікаві,
Ми забували світ, для нас обох чужий?

Де в холодку жасмин нас окривав густий,
Де струмінь у траві котився кучерявій,
Ми присягалися в любові нелукавій,
І ніч горнула нас у плащ едwabний свій.

А місяць, вирнувши у хмарах побліднілих,
Божественним тебе одінням повивав,
По перснях граючи, по грудях сніжнобілих.

І порив у серцях солодкий виникав,
Уста шукали уст, а руки — рук зомлілих,
Сльоза пекла сльозу, зір — в зорі утопав.

ДО ЛАУРИ

Тебе побачив я — і вмить запаленів,
Знайомства давнього шукаючи в незнаній,
І щічки розцвіли у відповідь рум'яні,
Як рожа, що вітрець їй перса відслонив.

Лиш пісню почала — сльозу я вже зронив,
Твій голос у душі черкнув найглибші грані.
Мов ангел на ім'я назвав її в тумані
І в дзвін небесний їй спасіння продзвонив.

О, люба! Не відводь осяяного зору,
Як схвилював тебе мій погляд, голос мій!
Ні долі не боюсь, ні людського докору,

І не страшне мені кохання без надій!
Хай з іншим шлюб земний ти візьмеш без
опору, —
Небесний шлюб господь судив нам, зрозумій.

Я МОВЛЮ САМ СОБІ

Я мовлю сам собі, а з іншим — не до мови.
Від полум'я в крові спочинку не знайду.
Із іскрами в очах, сам зблідлий на виду,
Аж дехто голосно пита, чи я здоровий,

Або про розум мій на вухо кида слово...
Отак я мучусь день. На ліжко ж упаду
В надії хоч у сні забудь свою біду, —
Що ж! Серце полонь мрій розпалює ізнову.

Підхоплююсь, біжу, в думках шукаю слів
Твоїй жорстокості завдять ударів грому,
Які обдумував, шукав мільйон разів...

Але уздрю тебе — і зовсім несвідомо
Спокійний знов стаю, зимніший від льодів,
З новою мукою мовчущий по-старому...

ЧУЖА ТИ ТОНКОЩАМ

Чужа ти тонкощам, і мова не іскриться,
Очима ти й лицем не краща від усіх,—
Але побачити жадає кожен їх.
Простенько вбрана ти, а видно, що цариця.

Як в галасі й піснях юнацтво веселиться,
Розмову заведуть про подружок твоїх,
Той сипле їм хвали, а цей знімає сміх,
Та зайдеш ти, — святе мовчання воцариться.

Отак на учті десь мистець підносив спів,
І юрби у танках наповнювали зали,—
Та раптом змовкло все, й ніхто не зрозумів,

Не угадав, чому в задумі повставали.
Аж от сказав поет: Це ангел пролетів.
Всяк гостя вшанував, хоча не всі пізнали.

ПОБАЧЕННЯ В ГАЮ

«Ти? Чом же пізно так?» — «Я хибну взяв
дорогу,
При сяйві місячнім зблукавши по гаях.
Про мене думала?» — «Невдячний! Чи
в думках
Могла б іще тепер згадати я про кого?»

«Дай руку стиснути, поцілувати ногу.
Тремтиш ти? Що тобі?» — «Не знаю. Дивний
страх
Поймає, як нічний у пільмі крикне птах.
О, мабуть, винні ми, що чуємо тривогу!»

«У вічі глянь мені: чи погляди найти
Такі у грішників, позбавлених спокою?
Чи можна злочину одверто так цвісти?»

«Я ж розмовляю так несміливо з тобою,
Мій ангеле земний, з побожністю такою,
Немовби ангелом небесним стала ти!»

ОСУДИТЬ НАС ХАНЖА...

Осудить нас ханжа, розпусник осміє,
Що, хоч самотні ми, мов у відлюднім краю,
Хоч молода вона, і я її кохаю, —
Я опускаю зір, а мила сльози ллє.

Боюсь її принад, вона ж, чуття своє
Лякаючи, бряжчить кайданами відчаю,
В які недоля нас без жалю затискає...
Самі не знаємо, що в серці нашім є.

Чи біль, чи щастя це? Як чую я стискання
Коханих рук, уста ж горять в словах
признання, —

Чи можу, люба, я вважать це за страждання?

Коли ж по лицях нам потоки сліз біжать,
Коли до смерті дні, зітхаючи, спішать, —
Чи можна, люба, нам за щастя це вважать?

ДО НІМАНУ

Мій рідний Німане! Куди сплили ті води,
Що я в дитячі їх зачерпував долоні,
Що ними плавав я по дикому затоні,
Для серця буйного шукавши охолоди?

Лаура, з власної милуючися вроди,
Колись любила там свої квітчати скроні,
І відбиток її у хвиль сріблястім лоні
Мутив сльозами я в дні юної негоди.

Мій Німане! А де ж і горе те безкрає,
І щастя разом з ним, і золоті надії?
Малечих днів моїх де радощі яснії?

Де ще любіший нам юнацький шал літає?
Лаура де моя? Де друзі молодії?
Минуло все... чому ж сльоза лиш не минає?

СТРІЛЕЦЬ

Я бачив: цілий день серед густих гаїв
Блукав стрілець-юнак. Спинився край потоку
І мовив сам собі, зітхаючи глибоко:
«Востанне б я її побачити хотів,

Та сам — небачений». — І раптом між дубів
Майнула вершниця, його явивши оку
Діани¹⁶ строгий взір; коня, свого зі скоку
Стримала — певне десь товариш надїздив.

Мисливець задрижав, і усміх вазмївсь,
Неначе в Каїна¹⁷, у нього на устах.
Набив рушницю він, зігнувся, притаївсь...

Втім одступив назад, немовби у думках
Покинув замір свій... Враз закурився шлях —
Все ближче... Зброю звів — ніхто не появився.

РЕЗИГНАЦІЯ 18

Нещасний, хто дарма взаємності благає,
Нещасний, хто любить спитується дарма,
Та нещаснішого серед людей нема,
Ніж той, хто раз любив — і вічно пам'ятає.

Принадниць бачивши, він томиться в одчаї,
Бо думка чар йому затрує німа;
Довершеність йому появиться сама —
Він серця й ангелу віддати не бажає.

Гордує тою він, служить не годен тій,
Земну минаючи, не може й неземній
Кохання присвятить, утративши надії.

До спорожнілого подібний храму він,
Що серце смутить нам пустельністю руїн,
Де бог не хоче жить, людина жить не сміє.

У ВІЧІ ДИВИШСЯ

У вічі дивишся мені ти без вагання,
Але отрути бійсь у погляді змії!
Мене ти уникай, як хочеш дні свої
Від бур уберегти, — страшне мое дихання...

Ще в мене щирість є, — чеснота це остання.
Жахливим полум'ям горять чуття мої!
Хай прийде самота, щоб холодом її
Я врятував дитя від згубного кохання!

Занадто гордий я, щоб спокушати дітей,
Жагучих пристрастей мене спалили болі,
Щаслива ти лише в юнацькім чистім колі. —

А я в минулім весь, в цвинтарній млі ночей.
Хай в'ється юний плющ круг ніжної тополі.
А терну — витися круг домовин людей.

ЗІТХАЮ, ЛЮБА, Я

Зітхаю, люба, я, бо спогади пестливі
В отруйному чаду від хмарних дум моїх.
Ох, та невже тебе, після страждань гірких,
Терзає каяття за щастя дні бурхливі?

Невже бо винна ти, що все чарує в діві.
Що очі так горять і дзвінко лине сміх?
Поклалась марно ти на опір сил своїх,
На стримаїсть мою... Серця ж такі чутливі!

Літами молоді, з тобою день при дні
Ми зустрічалися, не знаючи розлуки, —
Але змагались ми щодня в тяжкій борні.

А нині... буду я не сльози від розлуки
Лить на німий вівтар, щоб бог простив мені, —
Благатиму, щоб ти не знала більше муки!

ДОБРИДЕНЬ

Добрідень... О, красо! Не зважуся будити:
Наполовину ще у небесах вона,
Наполовину — тут. Так сонце порина
У хмару, щоб для нас лиш півлиця відкрити.

Добрідень! Глянула... Все сяевом залите,
Дратує сонний зір ця повінь світляна,
Мушва навколо уст кружляє навісна...
Добрідень! Сонце ген, і я прийшов, мій квіте.

Хотів солодший я «добрідень» принести,
Та чарами мене ти ніжними спинила.
Чи добре спалося? Чи серце покріпила?

Добрідень! Цілувать не дозволяєш ти
І в руку? Відійду. Прошу лиш одягти
Мерщій сукенку цю, — скажу добридень, мила!

ДОБРАНІЧ

Добраніч! Час настав прощатися з тобою...
Хай ангел сну тебе крилом своїм пов'є!
Добраніч! Серце хай утишиться твоє!
Добраніч! По сльозах я зичу супокою.

Добраніч! Хай той час, що ти була зо мною,
В ушах твоїх як дзвін солодковійний б'є,
А як здрімаєшся — нехай лице мое
Привидиться тобі туманною манюю.

Добраніч! Ще раз глянь, дозволь поцілувать
Обличчя! Хочеш ти на слуг своїх гукнути? —
Як ваблять перса ці! — Добраніч! Сто
проклять,

Закриті сукнею!.. — Втекла, уже й не чути!
Добраніч... До дверей — ох, замкнені стоять!
Добраніч кажучи, не дав би я заснути.

ДОБРИВЕЧІР

Добри вечір! — Мені це слово наймиліше.
Ані тоді, як ніч між нами, мов стіна,
Ні в мить, як світлий день загляне до вікна,
Я не вітаюся ніжніше й запальніше.

В вечірній сутіні усе коханням дише.
Ти навіть, в інший час несміла й мовчазна.
Коли добри вечір тихенько пролуна,
Зітхаєш голосніш і дивишся жвавіше.

Лишім добридень тим, хто може в парі
жити:

Хай праці спільної осяває путь.
Добраніч можемо закоханим лишити,

Що чарівний напій з одної чаші п'ють.
А ті, що почуття примушені таїти,
Нехай добри вечір в порадики візьмуть.

ВІЗИТ

Прийду й не встигну ще поговорити з вами,
Вже дзвонять, і слуга перебива на слові,
За цим іде візит, уклони і розмови,
Одвідувач пішов, а другий біля брами.

Я б вовчі покопав біля порогів ями,
Поставив пастки їм, тенета ще й окуви,
А як даремне це — я утекти готовий,
Щоб забуття знайти за Стіксу¹⁹ берегами.

Проклятий нуднику! Я всі лічу хвилини,
Мов арештант, що мить на нього жде остання,
Ти ж про вчорашній бал все плещеш без упину.

Шукаєш капелюш, нарешті, — час прощання,
Зітхаю, в груди знов приходиться сподівання...
О боже! Знову сів, мов хтось прип'яв... Я гину!

ДО ВІЗИТЕРІВ

Щоб милим гостем будь, стеж, друже, за собою:
Про те, що знають всі, розповідать не слід, —
Мовляв, там б'ються, там — дощі, а там — обід,
Дешевим хліб стає, а в Греції розбої.

Якщо в салоні ти побачиш, — стрілись двоє,
Зваж добре: чи несе їм радість твій візит,
Сидять вони разом чи поміж ними лід, —
Чи може одяг свій хтось поправля порою.

Як дивиться вона, всміхаючись, убік,
Як на годинник він все погляда нервово
І рідко з уст його холодне зрине слово,

А очі в нього злі, хоч ввічливий язик —
Що маеш їм казати? — «Здоров будь, будь
здорова!»
Коли їх треба знов відвідати? — За рік!





**КРИМСЬКІ
СОНЕТИ**

МОРСЬКА ТИША ²¹

На верховині Тарханкут ²²

Ясною стрічкою наш вимпел ледве має,
І грає лагідно прояснена вода,
Немов замріяна про щастя молода:
Прокинеться, зітхне — і знову засинає.

Неначе прапори, як грізний бій затих,
Дрімують паруси; мов ланцюгом прикуте,
Судно гойдається, ладне й собі заснути.
Зітхнув моряк. В гурті дзвінкий лунає сміх.

О море! Є поліп, що у хвилини бурі
На дні ховається, у темряві похмурій,
А в тишу догори хвилясто вирина.

О мисле! Спогадів є гідра мовчазна,
Що спить на дні твоїм під зливами-дощами,
А в супокійну мить рве серце пазурями!

ПЛАВБА

Зростає шум; густіш морські снують потвори;
Драбиною моряк поп'явся, ніби тінь,
І висне в плетиві ледь зримих павутинь:
Так огляда павук сильце своє прозоре.

А вітер дужчає. Помчавсь між хвилі-гори
Свавільний корабель, немов шалений кінь,
Б'є піняві вали, у хмарну височінь
Чолом підноситься, крилатий вітер боре.

І мій буяє дух у розгулі стихій,
Уява розпуска свій парус огняний,
І лине крик з грудей, піднісшися над прахом.

До лона корабля припав я, ніби жду,
Що від зусиль моїх прискорить він ходу...
Як любо! Знаю я, що значить бути птахом!

БУРЯ

Вітрила зірвані, ревіння, шум завії,
Тривожні голоси і помп зловісний рик;
Із рук матросових останок линви зник;
Згасає сонця диск — і гаснуть з ним надії.

В тріумфі бурянім, серед шумливих стін,
Що вгору зносяться в безумній круговерті,
Ступив на корабель жорстокий геній смерті,
Як воїн, що іде на приступ між руїн.

Півмертві там лежать; той руки он ламає,
А той товаришам прощання посилає,
Той ревно молиться, щоб гибелі втекти.

Одна лиш із гурта — самотній чужаниця —
Гадає: щастя той у світі міг найти,
Хто друзів має ще, хто може ще молиться.

ВИГЛЯД ГІР ІЗ СТЕПІВ КОЗЛОВА ²⁵

Мандрівник і Мірза ²⁴

Мандрівник

Глянь! Чи то звів аллах стіною море льоду,
Чи трон для ангелів з холодних туч воздвиг?
Чи диви ²⁵ ряд фортець поставили міцних,
Щоб каравани зір не пропускать зі Сходу?

Чи Цареград горить на грані небозводу, ²⁶
Чи може то аллах між темних шат нічних
Повісив свій ліхтар для всіх істот живих,
Щоб світу цілого осяяти природу?

Мірза

Там?.. — Був я. Там зима. Гортані рік прудких
І дзьоби ручаїв там п'ють холодну воду;
Дихнув я — білий сніг пішов із уст моїх.

Там, де гірські орли не залітали зроду,
Спить грім в колиці з хмар, повитий у туман.
Там лиш зоря над мій підносилаь тюрбан.
То Чатирдаг! ²⁷

Мандрівник

A-a!

БАХЧИСАРАЙ²⁸

Безлюдні та німі Гіреїв двір і сад!
По ганках, що мели покірних баш тюрбани,
Через потуги трон і розкоші дивани
Літає сарана, повзе холодний гад.

Повився темний плющ і дикий виноград
По вікнах, по стіні подобою альтани;
Руїна — пише тут на мурах гість незнаний,
Як Валтасарові, на віковичний згад.²⁹

А в залі ще стоїть окраса мармурова:
Гарему то фонтан. Сльоза його перлова
Спадає по сльозі і промовля щомить:

«О де ви, де тепер, любов, можуть й славо,
Що мали у віках сіяти величаво?
Ганьба! Немає вас, а джерело дзвенить».

БАХЧИСАРАЙ УНОЧІ

З мечетей тихо йдуть побожні мусульмани,
Ізану³⁰ відголос німіє в далині, —
І срібний ночі цар пливе в височині,
Здала побачивши зорі лице рум'яне.

В гаремі зорянім світило полум'яне
Одно по одному засвічує вогні,
І хмарка лебедем пливе по синизні,
Вся біла, наче сніг, а по краях багряна.

Там темний кипарис одкинув довгу тінь,
Там мінарет стрункий. А ген, лиш оком
кинь, —
Гранітні велетні, немовби до Евліса³¹

Зійшлись діаволи на раду потайну.
З них часом блискавка зринає в далину
І лине в темряві, як бистрий кінь фариса.³²

ГРОБНИЦЯ ПОТОЦЬКОЇ ³³

Зів'яла ти в краю, заквітчанім весною,
Трояндо молода, бо линули в імлі
Від тебе юні дні, злотисті мотилі,
І спогадів черву лишали за собою.

Чому так світяться громадою ясною
Зірки, до польської обернені землі?
Чи то не погляд твій, повитий у жалі,
Сліди повипікав огненною сльозою?

О полько! Як і ти, я вмру на чужині;
Хай приязна рука мене хоч поховає!
Тут мандрівці ведуть розмови негучні,

І вчую я слова, що чув у ріднім краї;
Поет, складаючи тобі на честь пісні,
Побачить гроб і мій — для мене заспіває.

МОГИЛИ ГАРЕМУ

Мірза до мандрівника

На стіл аллахові любові перші грона
Узято тут колись; перлини осяйні
Із моря ніжності та розкоші — труні
Були тут віддані, на смерті темне лоно.

Окрила забуття і часу їх заслона,
Над ними зносяться тюрбани кам'яні, "4
Неначе бунчуки у демонській війні.
Гяур³⁵ їх імена тут креслить беззаконно.

О, рози райські! Вам на схилі чистоти
Під листям сорому судилось одвісти,
Не осквернили вас лихі невірні очі.

Чужинець молодий тепер сюди ступив, —
Дозволив я йому, прости мене, Пророче! —
З чужинців перший він сльозу отут зронив.

БАЙДАРИ ³⁶

Жену вперед коня, щоб линув, ніби птах;
Ліси, яри, шпилі біжать назустріч оку,
Подоба бистрого хвилястого потоку, —
Сп'яніння прагну я найти у цих дивах.

Але зморився кінь. Тоді в моїх очах,
Неначе в дзеркалі, розбитім зненароку,
У час, коли туман долину вкрив широку,
Примарою встає той весь казковий шлях.

Все спить, лиш я не сплю. Вода мене студена
В обійми прийняла. Ось чорний вал шумить, —
Його стрічаю я, вперед простяг рамена, —

І хвиля над чолом розбилась, клекотить...

Я жду, щоб мисль моя, як човен без

причала

Зблудилась серед вод і в забуття запала.

АЛУШТА ВДЕНЬ

Скидає вже гора туманні з себе шати,
Намазом ³⁷ ранішнім росистий лан бринить.
Ліси колишуться і росять з верховіть,
Як з чоток дорогих, рубіни і гранати. ³⁸

Мов квіти, що дала природа їм літати,
Знялися мотилі веселкою в блакить —
І діамантами вся далеч майорить;
Там, далі, сарани потягся рій крилатий.

Де скеля серед хвиль гранітна вигляда,
Нуртує й піниться розгнівана вода,
В ній іскри миготять, як тигрові зіниці:

То бурі вісниці для берегів земних;
Ген — хвилі лагідні у вічній хитавиці,
Човни і лебеді гойдаються на них.

АЛУЩТА ВНОЧІ

Свіжішає вітрець, жарота відлягає,
Світило золоте спада на Чатирдаг,
Розбилося в скалки у нього на плечах
І гасне. Мандрівник спинився, поглядає:

Чорніє пасмо гір, долину ніч поймає,
Шепочуть, мов крізь сон, потоки у гаях
І — квітів музика — солодкий лється пах,
Що для ушей мовчить, до серця промовляє.

Мене вколисує пільма і тишина, —
Аж от немовби вся гойднулася колиска:
То світлий метеор блакить перетина.

О, noche східна! Ти — неначе одаліска,³⁹
Що поцілунками зчаровує до сну
І раптом будить знов жадобу вогняну.

ЧАТИРДАГ

Побожно тінь твою цілують мусульмани,
О щогло кримська, великий Чатирдаг!
Ти світу мінарет, ти Криму падишах!
Верхів'ям знісися у хмари і тумани,

Під брамою небес сидиш ти, нездоланний,
Мов ангел Гавриїл ⁴⁰, усім лихим на страх.
Ліси — твій темний плащ. Сіє в блискавках
Тюрбан шовковий твій, гарячим золотом тканий.

Чи сонце нас пече, чи отіняє мла,
Чи сарана летить, чи вража рать найшла, —
Спокійний, мовчазний, з холодною душею

Ти, ніби драгоман ⁴¹ між небом і землею,
Уважно слухаєш, в ногах прославши грім,
Як розмовляє бог із творивом своїм.

МАНДРІВНИК

Долина радісна прослалась підо мною,
Вгорі — блакить ясна, тут — лиця чарівні, —
Чому ж у дальній край так хочеться мені.
Чом ще за дальшою я плачу давниною?

О Литво! Шум лісів, породжених тобою,
Миліший, ніж Байдар всі солові гучні,
І більше я радів твоїй трясовині,
Як цим шовковицям з їх ніжною красою!

На лоні розкоші, серед казкових див
Чом лину серцем я до молодого ранку,
До тої, що колись так ніжно полюбив?

В краю, заказанім для мене, ти, коханко,
Як ходиш по моїх недавніх ще слідах,
Чи згадуєш мене хоч іноді в думках?

ДОРОГА НАД ПРІРВОЮ В ЧУФУТ-КАЛЕ ⁴³

М і р з а і м а н д р і в н и к

М і р з а

Молися, попусти повіддя, одвернися:
Тут кінським маеш ти довіритись ногам;
Це кінь-розумниця! Він обирає сам
Безпечнішу тропу; поглянь — укляк, піднісся,

Завис над скелею! — Додолу не дивися,
Бо оком дна ніяк не досягнеш ти там,
Рукою не махай — не дано крил рукам! —
І навіть думку ти пускати бережися,

Мов бідний якорець, в незнану глибину:
Не зачепившись, у водоверть жажну
Потягне човника той якорець до страти.

М а н д р і в н и к

Я, мірзо, подивись! В отворі тім земнім
Я бачив... що таке — по смерті розповім,
Бо мовою живих того не розказати.

ГОРА КІКІНЕІС

Мі р з а

У прірву подивись — простерлось небо долі:
То море; серед хвиль, немовби Птах-гора,⁴³
Що грім убив його, перо біля пера
Розкинув снігові в широкому півколі

І білим островом розлігсь по синім полі.
Той острів — хмара то; її не прозира,⁴⁴
Як ночі, зір людський; а та зміяста гра
Стяги вогненної на хмари темнім чолі, —

То блискавка. — Стривай! Безодня у ногах,
Що має кінь її перелетить, мов птах! —
Скачу! Напохваті держи коня й остроги.

Як зникну, — пильно стеж, чи серед скель отих
Ковпак мій промайне пучком пір'їн легких,
А ні — людині вже не знать цієї дороги!

РУЇНИ ЗАМКУ В БАЛАКЛАВІ ⁴⁵

Ці замки, що лежать у безладі руїн,—
Сторожа і краса твоя, невдячний Криму!
Тепер уламки це, що гад живе між ними,
Чи гірший, аніж гад, людського роду син.

На вежу сходимо; тут напис є один;
Можливо, це ім'я, що вчинками гучними
Було прославлене. Та час неумолимий
Покрив зелом його серед замшілих стін.

Тут грек на камені різьбив тонкі оздоби.
Монголів Генуя обертала в рабів,
Намаз побожний свій отут хаджі творив. ⁴⁶

Тепер тут чорний гриф літа при темнім гробі:
Так в місті, де нема нікого, крім мерців,
Чорніють прапори погребної жалоби.

АЮДАГ ⁴⁷

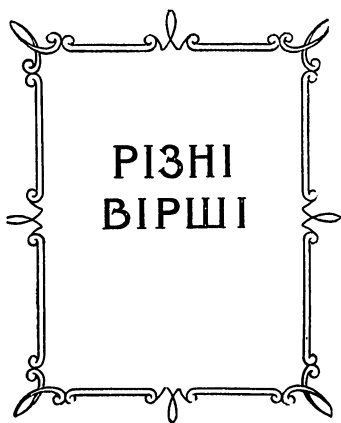
Люблю дивиться з Ведмідь-гори тяжкої,
Як спінені вали, то чорні та грізні
Пливуть, лютуючи, — то, мов сніги ясні,
Горять і міняться весельчастою грою.

Прийдуть, розсипляться звитяжною юрбою, —
Сказав би: гурт китів заліг на міліні, —
І знов одкотяться, корали вогняні
Та мушлі з перлами лишивши за собою.

Твоя подоба це, поете молодий!
Так часом пристрасті шалений буревій
Тебе, здавалось би, здамав у злім розгоні, —

Та лютню ти узяв, — і вихор враз одбіг,
Пісні zostавивши, що пам'ять людська з них
Вінок безсмертності зів'є тобі на скроні.





РІЗНІ
ВІРШІ



ПІСНЯ ФІЛАРЕТІВ ⁴⁸

Гей, одкиньмо турботи!
Ми живем тільки раз.
Нехай цей келих злотий
Не марно забить нас.

Щоб серце не хололо,
Хай оббігає коло.
Як щастя, пий до дна
Солодкий чар вина!

Навіщо марна мова?
Нас польський мед п'янить,
За пісню народову,
За братство будем пить.

Історію далеку
Ти вчив у час тяжкий.
Тож пий тепер, як греки,
І як римлянин — бий!

Юристам бліднолицим
Ти келих також став.
Сьогодні нам правиці,
А завтра треба — прав.

Не здійме красномовність
Свободи стяг сама.
Де дружби чари повні,
Там інших слів нема.

Метал хто гне і палить —
Марнує тільки час.
В блискучому металі
Кипить вино для нас.

Зна хімії основи
Мудрець із мудреців,
Хто первісток любові
Із уст коханих пив.

Всі змірявши дороги
Небесних височин,
Був Архімед убогий,
Не мав опори він.

Коли ж захоче нині
Ньютон світи водить,
На нас хай оком кине
І спиниться на мить.

Для вчених циркуль милий
Вживай до мертвих брил.
Важ замірами сили,
Не замір — міццю сил.

Сердець глибока віра
В майбутнє нас несе.
Добро — єдина міра,
А єдність — над усе.

Гей, одкиньмо турботи
Ми живем тільки раз.
Налиймо келих злотий,
Покіль вогонь не згас.

Минуться дні веселі,
Настане вічна ніч,
Закриває очі Феля...¹⁹
От філаретів річ.

ОДА ДО МОЛОДОСТІ

Без серць, без духа — кістяків народи!
Ти юності мені дай крила
І я злечу над мертвим світом
У рай оманливої вроди,
Де чудо творить пал природи,
Де новизни хита він квітом
І де надія втілена тебе б позолотила!

Хай той, хто кволий, недолугий,
Чоло схиливши зрите, нелюдимий,
Такі лиш бачить виднокруги,
В які він вп'явсь очицями старими.

О молодість! Тобі ж усе відкрито.
Лети до Людства в час розмаю
І оком сонця перед цілим світом
Проймай його від краю і до краю!

Поглянь униз! Підлоти як багато!
Гнилий туман по всій там простороні:
Земля то!
Поглянь, вода її там мертво хлюпа
І гад злетів — на ньому шкаралупа.
Він сам собі кермо, він у погоні

За гадами дрібнішими, щоб їсти —
То вгору винирне, то вглиб, аж смуги білі,
Нащо йому та хвиля й що він сам тій хвилі?..
І враз розбивсь об скелю, як пузир нечистий...
Та що кому до нього і до його згуби? —
Це самолюби!

О молодість! Життя ж бо нектар в смак
іскриться
Тобі тоді, як його й іншим влило.
Серця всміхаються небесним світом,
Як нитка зв'яже їх, само що золотиться.

Тож разом, друзі! нам все дасться!..
Мета у нас — взаємне щастя.
Багато нас! В безумстві ми розумні.
Тож далі, друзі, нам все дасться!
Щасливий той, хто впав за праве діло. —
Адже ж в нові міста великошумні
Щаблем для інших стало мертво його тло.
Тож разом, друзі, нам все дасться!..
Хоча й слизька дорога — все ми зможем!
Хоча при вході і насильство й хворість, —
Насильство силою ми переможемо,
А в молодості візьмемо бадьорість!

Хто Гідрі голову зірвав іще в дитинстві,⁵⁰
Той в юності задушить і Центавра,⁵¹
У пекла жертви вирве на безчинстві,
Він піде в небо по вінок із лавра!
Туди лети, де в мареві країни,
Ламай, чого сам розум не зламає!
О молодість! У тебе лет орліний,
Як грім твоя рука всіх потрясає!
Гей, разом рука в руку! Все ми знаєм,

Ми опережем землю ланцюгами,
Ми в огнище одне думки з'єднаєм .
І душі наші зіллються вогнями!
О земле! Ти схитнись з основ! Петляєш!
Тебе штовхнем ми на путі нового
І ти, позбувшись плісені старого,
Літа зелені пригадаєш.

І як в світах безладдя й ночі,
Стихії де ревуть мов з горя,
Одним «Хай буде» опівночі
Весь світ речей установився;
І вихор встав, і одсвітився
В глибинах небосхил у зорях.

В країнах Людства ніч панує,
Бажань стихія ще воює, виє...
І ось любов дихне, вогнем устане.
Світ духа вийде, що усе відчує.
Його на лоні юність одігріє,
А дружба ще міцнішою тут стане.

Лід рушить і спливе, а наостанку
Вся гниль із забобонною юрбою...
Ну здрастуй же, ясний свободи ранку!
Визволення йде сонце за тобою!

ФАРИС ⁵²

*Касида, складена на честь
еміра Тадж-Уль-Фехра. ⁵³*

ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ІВАНОВІ КОЗЛОВУ ⁵⁴

Як човен, що, лишивши землю, лине
Над вод спокійних лазуровим склом,
І вигинає шию лебедину,
І в хвилях легко вирає веслом, —
Отак араб свого коня зі скелі
Пускає в простір степу і вітрів.
Копита тонуть, і шумлять веселі
Потоки й вихри збурених пісків.

Уже мій кінь в сухому морі лине
Й сипучі хвилі б'є грудьми дельфіна.

Все прудкіше, все прудкіше

Вгору мече камінці...

Пасмо куряви колише,

Підіймає вихорці,

Повіяв вітер, і, неначе хмара,
Мій кінь уже не дістає землі,
Він креше блискавку одним ударом,
І сяє зірка в нього на чолі.

Линь, літавче білоногий!
Зникни, ліс! Гора, з дороги!
Надаремно пальма тиха
Нас покличе в захист свій,—
Я шукаю бурі й лиха,
Я коню не крикну: стій!
Шелест листя, шум оази
Не зупинять нас ні разу.

Там, на межі пустелі, бедуїна
Зустріти вийшли скелі кам'яні,
Зачувши дзвін копит, що вітром лине,
Вони гудуть погрозово мені:

«Ти куди, безумний, лінеш?
Там від сонця, від жаги
Ти спечешся, ти загинеш,
Кінь не витягне ноги.
Там ні пальми, ні намета,
Стріли сонця — як багнети,
Тільки скелі там ночують,
Тільки зорі там кочують».

Та даремно! Кінь проворний
Не торкається землі:
І за мною скелі чорні
Залишаються в імлі,
Довгим рядом відступають
І з очей моїх зникають.

А яструб слухав і повірив скелям,
Мов стане бедуїн його добром,
І полетів за мною у пустелі
І тричі охрестив мене крилом.

«Чую, — крякав, — запах трупа,
Годі, коню, марно тупать!
Бедуїн шука дорогу,
Кінь шука трави зі стогу.
Зупиніться, марна праця:
Вам назад не повертаться!

Тут блукає тільки вітер,
Всі сліди давно він витер.
Коням тут нема принади,
Тут пасуться тільки гади,
Тільки трупи тут ночують,
Тільки яструби кочують».

Він націлявся пазурами в мене.
Ми погляди на мить одну звели.
Та хто злякався? В марево південне
Він полетів, злякавшись, а коли
Натяг я тетиву, щоб покарати
Його в повітрі, він у небі став,
Як сіра плямка, издалеку кружляти,
А далі й зовсім в мареві розтав.

Линь, літавче білоногий!
Хижі яструби, з дороги!

Тоді з-під сонця хмара волохата
Помчала також, наче тінь моя.
Вона на небі захотіла стати
Таким гінцем, як у пустелі я.

Над моєю головою
Хмара стала й прорекла:
«О, шалений, що з тобою
Стане там, де зникне мла!
Спрага спалить тобі груди,

Тіла дощ не оживить,
Ти струмка шукати будеш,
А струмок не задзюрчить.
Ти роси чекати станеш,
А вона в вітрах розтане».

Даремні ті загрози! Далі мчу щосили.
А хмара стомлена, клонитись почала,
Щоразу нижче голову хилила,
І десь на скелю у п'їтмі лягла.
Коли з презирством повернув я очі, —
Побачив я, що там, у даліні,
Вона від гніву почорніла й хоче
Щось загодіяти мені.
Та, повна мук, не рушила, спинилась
І чорним трупом серед гір лишилась.

Линь, літавче білоногий!
Хмари, геть! Степи, з дороги!

Глянув я тоді навколо:
Сонце вже поволі йшло,
Тінь лягла до видноколу,
І погоні не було.
Тут природа сном обнята,
Тут, у вічній тишині,
Як нелякані звірята,
Сплять стихії всі земні,
І від мене — від людини —
Жодна з острахом не лине.

Та тут не перший я! Он там, серед горбів,
Біліють постаті. Хтось, може, заблудив,
Чи вийшли вояки на здобич чатувати?
Біліють вершники і коні аж блищать.

Під'їхав я — стоягь. Кричу — вони мовчать.
То трупи. Їм уже повік не мандрувати.

Караван тут на шляху

Весь загинув в мить лиху.

На скелетах верблюдів скелети людей.

Чую: з щелепів мертвих, з отворів очей

Леться струм піску сипкого,

Мов мені говорить він:

Нащо рушив у дорогу?

Ти загинеш, бедуїн!

Мчу я далі без тривоги.

Линь, літавче білоногий!

Трупи й бурі, — все з дороги!

І з ураганом я страшним зіткнувся.

Ходив самотній він у морі камінців.

Та от мене побачив і здригнувся,

І, крутячись на місці, зашумів.

«Що то за вихор там? Не чув я ще такого.

Якась нікчема бродить на моїх шляхах!

Як смієш ти топтати мої дороги!» —

І впав на мене, наче хижий птах.

Він кричав, він гримав люто,

Землю гриз, каміння бив,

Всю пустелю скаламутив,

В пазурі мене схопив.

Обпалив мене диханням,

То жбурляв, то підіймав.

Так ішло страшне змагання,

Що таких ніхто не знав.

Я зірвавсь, борюся сміло,

В силі схожий на грозу,

І його піщане тіло

Четвертую і гризу.

Він захотів тоді з моїх обіймів в небо
Піднятися стовпом, та обірвався, впав.
Він сам жбурнув дощем піску на себе
І біля ніг моїх нікчемним трупом став.
І я зітхнув і подивився вгору.
Горіли зорі золотом ясним.
Я був один. І широчінь — як море!
І груди дихали повітрям молодим.
Воно летить, немов' струмки весняні,
А я його жадібно п'ю і п'ю!
Всього повітря ув Арабістані
Невистачило б на жагу мою.
Як любо тут сягати у простір зором,
Побачить пасма різнобарвних смуг,
Побачить степ спокійний і просторий
І все, що вийшло ген за виднокруг!
Як любо випрямить вітрам свої рамена
Й після борні звитяжної на мить
Відчуть, що світ ось тут, в обіймах в мене,
І гордо лине думка у блакить.
Вона все вище й вище лине, лине
Там, де небес незримі верховини.
Як, жало втративши, бджола й життя
втрачає,
Так дух мій в височінь за думкою злітає!

НА ГРЕДЬКУ КІМНАТУ

В ДОМІ КНЯГИНИ ЗИНАЇДИ ВОЛКОНСЬКОЇ В МОСКВІ ⁵⁵

Ії небесний зір мене веде в пітьмі,
Пурхає світлий шовк по темному паркету...
Ввійшов... Помпеї це руйновища німі,
Чи може дивний край, що за потоком Леги? ⁵⁶
О, ні! Це давній світ напівзабутих див,
Що встав на клич краси, хоча і не ожив,
Це світ мозаїки! Краси та зваби повні —
Величні витвори, уламки вікопомні.

Торкнутись каменя нога не сміє тут, —
З каміння бог зорить у гніві від огуд;
Соромлячись свого приниження над міру,
Ненавидить людей, що топчуть давню віру.
І в лоно мarmуру зника без вороття,
Звідкіль різьбяр його покликав до життя.

Різець і пензель тут воздвигли саркофаги,
Що берегли царів від забуття й зневаги,
Проте, й вони вже прах, повив їх вічний сон.
Відтяти голови повергнутих колон,
Що впень потоптані, скалічені — на купі
Лежать, як черепи давно забутих трупів.

Ось обеліск ледь-ледь тримається; на нім
Узори давнини залишив Міцраїм.⁵⁷
Ти бачиш риси ці прадавні, без'язики, —
Це мова сфінксів та, що втрачена навіки.
Дивись — ієрогліф! Під ним, як під замком,
Глибока думка спить тисячорічним сном,
Неначе мумія у бальзамічній ложі;
Вона немов жива — воскреснути ж не може.

Людино, йдуть віки — не тільки утвір твоїй,
А пожирає час і виплodi стихій!
Поглянь на самоцвіт занедбаний, стемнілий:
Та ж барви сонячні колись у нім горіли,
Століття саяв він, окраса між окрас,
Та вилив сяйво все і мов зоря погас...

Зостався цілим тут лише вівтар Сатурна.⁵⁸
Одна з корінфської стоїть із бронзи урна,
І звільна племін там тріпочеться блідий:
Чи не ожив, бува, Еллади геній в ній?
Ось блиснув оком він — зарухалися тіні,
На крилах хмар злетів — постали у промінні
Дрімачі боги, і дружна німф сім'я,
І краща з німф усіх — супутниця моя.

Дрімачуть хай боги, неначе грізні вої.
У вічній бронзовій і мармурній спокої!
Мою супутницю пробудить хай без слів
Шанований людьми найменший із богів!..
Свавільник, він утік із Афродіти лона⁵⁹
І рубінові ссе солодкі виногрона.

Адже великий гріх — без жертв його минуть!
Побожними обом, о німфо, слід нам бути!
Та леле! Зимний зір її ясного ока,

Мов жезл Меркурія,⁶⁰ разить мене звисока,
І душу, що плила в солодке царство мрій.
Вигонить без жалю аж за поріг надій!
Що ж я розповісти в земнім падолі маю?..
Ах, розповім, що був на півшляху до раю!
Там в напівраді й напівжурбі стояв,
Розмову райську я душею наслухав,
Півсвітло і півтінь ловив у візерунку, —
Але зазнав тоді, на жаль, лиш піврятунку!..

РОЗДУМИ В ДЕНЬ ВІД'ЇЗДУ ⁶¹

Що ж, місто це покину. Швидше б зникли
З очей жильці, що серцем не привикли
До мене. Сліз чи смутку не бажаю
Завдати їм, хоч я і від'їжджаю.

Та звідки цей жалю чудного прояв?
Я до самотніх знов іду покоїв.
Що я забув тут? Поглядом змутнілим,
Немовби то в обличчя друзям милим,
Дивлюсь на стіни! Вечори й світання
Вони терпляче слухали зітхання.
Біля вікна просиджував я часто
Не знаючи, кого чекав, як щастя...
Усе тут надокучило до краю.
Ходжу й думки сумні перебираю.
Іду без цілі до дверей, і знову
Годинника залізу чую мову,
За тактом такт. Десь шашіль заховався
І, мов — коханець любій, обізвався.

От візники. Надходить ранок швидко.
— Беріть книжки й дрібні оті пожитки!
Тож їдьмо! Непривітні ці пороги!
Не вчую слів: «Щасливої дороги!».

А в пам'яті: юнак із батьківщини
Від друзів, від коханої дівчини
В дорогу їхав. І хустки і листя
Услід шуміли. Сльози впали чисті, —
Я, молодий, в плачі вбачав розраду.
Тепер же все лишилося позаду!

Не важко молодому і вмирати, —
Він мислить жити в серці друга, брата,
Жони... Але старий розкрив облуди,
Не вірить в людські і надлюдські чуда,
Він зна — назавжди ляже у труну.
Від'їзд — як смерть. В хвилину цю сумну
Я — ніби мрець. Сідаймо. Не затрима
Ніхто труну в дорозі, та й очима
Не проведе — і вдома сліз не зронить,
Почувши, як дзвінок поштовий дзвонить.

Як по луці, що райдугою грає,
Пушинка із кульбаби пролітає,
Що здмхнута із в'ялої стеблини,
І десь троянду по дорозі стріне,
Захоче біля неї відпочити,
Та вітер знов жене її сердитий, —
Так я наймення й постать невідому
Носив по вулицях у місті цьому.
Рої красунь люб'язно і ласкаво
Мене стрічали: зайда! як цікаво!

Метеликом милується хлопчина,
Зловив — і випустив: хай далі лине!

Летім! На щастя крила є для повороту,
Летім і більш не знижуймо польоту!

ПІД НЕБОМ ХОЛОДНИМ

Під небом холодним судилось рости нам,
Та задрить не треба південним країнам:
Усе там барвисте, із шовку неначе,
І ранки єдвабні, й серця там гарячі...
Та тільки ж троянда, розцвівши, вмирає
І спомину в серці про неї немає.
Крізь літ мільон наші землі холодні
Померлих істот не забули й сьогодні.
Як мертвих земля пам'ятає так довго,
Яке ж наше серце для цвіту живого!

ДО МОГО ПРОВОЖАТОГО

(Генріеті Анквіч) ⁶²

На пам'ятнику цім, мій провожатий,
Своє наймення буквами чудними
Хтось написав на знак, що був у Римі.
Про мандрівця хотів би щось я знати.

Недавно, може, роз'ярілі води
Його пожерли, чи в піску німому
Таяться дні його і всі пригоди,
Й ніде я сліду не знайду по ньому.

Я хочу знать ті думи й почування,
З якими він квапливо чи поволі
Своє ім'я накреслив тут востанне —
Єдиний слід на життєвому полі.

Чи він писав його рукою в дрожі,
Немовби епітафію на скелі?
Чи просто кинув літери веселі.
До усміху під час прощання схожі?

Мій провожатий! Ти з лицем дитини
І мудрощі старечі сполучила;

Крізь римські брами і старі святині
Мене, мов ангел чистий, ти водила.
Ти серця каменю збагнула мову;
Як глянеш раз блакитними очима,
Минувшину читаєш загадкову, —
Ах, може і майбутнє пілігрима?

СМЕРТЬ ПОЛКОВНИКА

При хатині малій серед бору,
Де навколо лиш пуща безкрая,
Стала варта повстанців сувора,
Їх полковник в хатині вмирає.
Збіглись в пущу селяни по хвилі.
Був то вождь, повен слави і сили
Бо зітхали діди похмурнілі,
І тужливо жінки голосили.

Наказав він коня засідлати,
Вороного, ставного на подив,
Друга славного битв і походів,
Перед смертю принести до хати
І подати одіння стрілецьке,
Свідка слави його бойової.
Хоче він, мужній вождь, як
Чернецький, ⁶³
Час останній зустріти при зброї.

Рано вранці дзвонили в каплиці,
Не стояли на варті солдати —
Били поруч ворожі рушниці,
Мовчки товпились люди до хати.
Рицар спав, вічним сном обійнятий.

Хрест в руках, а вгорі, в узголов'ю,
Зброя, славною зрошена кров'ю.

Лиш той рицар в одежі солдата
Має дівчини риси чудові—
Пишні груди, мальовані брови.
Хто він? Дівчина — серце крилате, —
Вождь повстанців, — Емілія Плятер. ⁶⁴

ПІСНЯ ПІЛІГРИМА

В цих деревах стільки вроди,
Зелен-сад на виднокрузі,
Птиці линуть, шепчуть води,
Дзвонять коники у лузі.

Так чому ж мене в задумі
День весняний не хвилює,
Бо сирітське серце в сумі,
З ким ту весну поділю я?

Ген за домом сірі хмари,
Там музик-бродяжок бачу,
Чую спів і дзвін гітари,
Відчиню вікно і плачу.

Ті бродячі менестрелі
Викликають в ніч коханку.
З ким же співи невеселі
Поділятиму до ранку?

Стільки знав я горя й лиха,
Не вернусь проте додому
Хай моя могила тиха
Прийме пісню невідому.

Руки стиснувши, сідаю,
Свічка вогником колише,
В мислях пісеньку складаю
Чи пером скриплю у тиші.

Думка й слово б'є, іскриться,
Що ж весни не бачу в цвіті?
Бо душа, як та вдовиця.
Тільки сиріт бачить в світі.

Літо й весни, й зими в далі
Десь пливуть, як промінь білий.
Тільки я живу в печалі
Пілігрим осиротілий.

ЗРАДНИК

Брама тюрми розчинилась, і стали
Біля труни вартові урочисто.
В ній лежить в'язень. Везти наказали
Тіло за місто.

Значить — сам бог припинив його муки?
Взяти до раю його змиловився?
Ні, він на себе наклав свої руки,
Це — самовбивця.

Не віддали йому дзвони пошану,
Ксьондзи не правили служби, і в тузі
Не провели домовину дощану
Рідні та друзі.

Бо, щоб йому цар пробачив провину,
Він став народу приносити болі.
Зрадник, довівши братів до загину,
Сам був на волі.

МАТРОС

Слухай, матросе, нещасний втікачу,
Як же ти швидко нас кинув!
Берег ти рідний лишаєш, я бачу,
Так, щоб і слід твій загинув.

Та, опустивши додолу зіниці,
Раптом ти нам усміхнувся,
Крие рум'янець бліді твої лиця,
Весь ти немов стрепенувся.

Всі відтягають розлуки хвилину,
Всім до рідні не байдуже...
Як же то можна лишать батьківщину
З усміхом в очах, мій друже?

— Слухай, — сказав він, — я жив тут
роками,

Знаю всі звичаї досить,
Край цей широкий, з лісами й полями,
Радості в серце не вносить.

Бачив я тут благородство в неволі,
Кривду і темряву люту,
Темні прибутки і людські болі,
В серці жіночій — отруту.

Щастя не маю, лиш маю невдачі,
Що мої помисли милі?
Всі віддавав я жадання гарячі
Рідному човну та хвилі.

Де вже оте раювання безкрає!
Я ж крізь холодну завію
В човні останньому, що потопає,
Бачив останнім надію.

Тільки сьогодні у розпачі гнівнім
Я вже не буду на морі,
Бог мене втішив видовищем дивним,
Очі прозріли суворі.

Матір зустрів я, незламну спартанку, —
Що їй і сльози й нестатки?
Доня у неї — мов сяєво ранку, —
Дівчина з серцем сарматки.⁶⁵

Нам вони, наче святим у неволі,
Кинутим звіру на муки,
В серце вселяють надії, не болі,
Зілля дають від розпуки.

Що нам залізні страшні огорожі,
Що нам страшні лиходії?
Що нам глумління? — У нас на сторож
Іх променисті надії!

Вище ж но парус! Пливти нам допізна,
Ми ж не якісь одиночки!
Ідьмо! Повік не загине Вітчизна,
Де матері такі й дочки!

ПІСНЯ СОЛДАТА

Я в цій хаті спать не можу!
Іншу хату дай, сусіде!
Тут із вікон шлях тривожить,
Ним частенько пошта їде.

А вночі візник задзвонить,
В мене серце так і скаче:
Марю, то сурмлять на копії,
А потім до ранку плачу.

Зімкну очі — похід сниться
Наших коней буйні гриви,
Вогні ночі, блиск рушниці
І солдатів наших співи.

Чую я крізь сон: до мене
Мій капрал гука, з словами
Він моє торка рамено:
«Вставай! Підем на царя ми!»

Устаю: в землі я пруській!..
Краще знати люті зими,
Чи лежать в болоті грузькім,
Але в Польщі, між своїми.

Вже не спав би в ніч ту темну,
На капрала б ждав з словами,
Щоб він знов торкнув рамено:
«Вставай, підем на царя ми!»

КОЛИ МІЙ ТРУП

Коли мій труп посеред вас сидить.
Вам в очі дивиться і гомонить,
Душа далеко так, — ах, так далеко,
І їй нелегко так, — ах, так нелегко!

Є в мене край, вітчизна дум моїх,
Миліший він, ніж гарна ця країна.
Там родичів багато дорогих, —
За всіх любіша серцеві родина.

Туди втікаю від турбот, утіх
І праці. В затінку ялин густих
В траві я там пахучій спочиваю
Чи мотилів крилатих доганяю.

Вся в білім, з ганку сходить там вона,
До нас у гай зелений прилітає.
У збіжжя, як у воду, порина
І з гір зорею ранішньою сяє.

ПЛАВЕЦЬ

Коли уздриш, як човен буйно
Стихія кидає морська,
Хай не озветься серце чуйно,
На страх і розпач моряка!

Той корабель пішов, якого
Так прагнув досягти плавець,
То ж нащо сльози і тривога,
Коли всьому настав кінець?

Але гідніше воювати
З шаленством пінявих валів,
Аніж лічить гіркі утрати,
Діставшись тихих берегів!

ДО ПРИЯТЕЛІВ РОСІЯН

ІЗ УРИВКІВ ДО ІІІ ЧАСТИНИ ПОЕМИ „ПОМИНКИ“

Чи вам я впам'ятку? — Я, тільки-но згадаю,
Як друзі гинули в вигнанні, в кайданах,
Пригадую і вас у цім далекім краї,
Встаєте, як живі, у мене ви в очах.

Де ви? Рилеєв той, що благородну шию
Я по-братерському колись йому стискав,
На шибениці він: велів так цар Росії,
До дерева ганьби пророка прив'язав.

Рука Бестужева, поета і жовніра,
Тепер одірвана від шаблі, від пера, —
До тачки деспотом рука прикута щира
І польська з нею вряд і поруч, як сестра.

На інших, може, з вас ще тяжча кара впала.
Хтось, може, звабився принадою чинів,
І плазувать душа перед тираном стала,
І він поклони б'є там, де поріг царів,

Продажним язиком його тріумфи славить
І з муки братньої глузує перед ним,
Моєю кровію свого меча кривавить
І гордий злочином, як подвигом гучним.

Коли здаля до вас, до skutого народу
На північ прилетять мої пісні-жалі
І продзвенять вгорі над вічним краєм льоду, —
Хай волю вам звістять, як весну — журавлі.

По голосу мене пізнаєте; закутий,
Тирану лестячись, як уж, я плазував,
Лиш вам одкрив усе, що думать міг і чути,
Простоту голуба для вас незмінно мав.

Тепер над світом став я з келихом трутизни,
Гіркі мої слова, пекучі повсякчас;
Ця гіркість, виссана із крові й сліз вітчизни,
Хай ваші кайдани понищить, а не вас.

А хто в словах моїх образи тінь вбачає,
Той пса нагадує, що так навик носить
Свого нашійника, аж руку ту кусає,
Що від нашійника бажа його звільнить.

ПІД ОДНИМ ПЛАЩЕМ

УРИВОК З ДОДАТКУ ДО III ЧАСТ. ПОЕМИ „ПОМИНКИ“ 66

Два други молоді стояли під дощем,
Одним по-братньому накрившись плащем.
Один був скараний неправим царським гнівом
І з Заходу прибув вигнанцем нещасливим;
А другий — росіян улюблений співець,
Що слави змолоду прийняв ясний вінцець.
Недавно зналися, та глибоко спізнались,
Тому за кілька днів так щиро побратались.
Байдуже до земних було їм перешкод,
Їх душі — ніби дві альпійські верховини,
Що, хоч роз'єднані потоком темних вод,
Та шум їх ворога до них і не долине.
І там, в височині, схиляється гора
Одна до одної, як до сестри — сестра.

НАД ЧИСТОЮ ВЕЛИКОЮ ВОДОЮ...

Над чистою великою водою
Рядами стали скелі, мов примари, —
І враз вода ясною глибиною
Відбила обриси їх незугарні.

Над чистою великою водою
Пробігли чорні і химерні хмари, —
І враз вода ясною глибиною
Одбила їхні силуети марні

Над чистою великою водою
Майнула блискавиця, грім озвався,
І враз вода ясною глибиною
Одбила сяйво. Шум грози урвався.

А ця вода, спокійна, рівна, чиста,
Стоїть, як і стояла, промениста.

Я бачу воду цю, і хмари, й скелі,
І все це непохибно відбиваю:
І тіні скель, похмурі й невеселі,
І сяйво блискавки у край із краю.

Що треба скелям? Лиш стоять рядами.
А хмарам? Розливатися дощами.
А блискавицям? Блискати і гинуть...
Мені — лиш плинуть, плинуть, плинуть...







ТХІР НА ВИБОРАХ

Як звірів поразка спіткала,
В їх війську незгода настала.
Зібрали військову раду;
Крики — без ладу:
Кожен словами кожного жалить,
Кожен перед кожним себе лиш хвалить,
Провину кожен на іншого валить;
Одного тхора там ніщо не печалить.

Добродій тхір до незгод не втручався,
Ані у війську він не служив,
Ані честі в громадським житті не зажив.
Власної гідності повен, озвався:
«Громадяни! нам час розібратись у всьому:
Від чого невдача нас стріла в боях?
Вождя не знайшлося кошу бойовому!
Ні! Тиранія затьмила нам шлях!
Предківським давнім звичаєм
Владу не тим доручаєм,
Хто вартий того по таланту й заслужі.
Ми шануємо по-кріпацьки:
Тут — уродження хижацьке,
Там — уміння розбишацьке,
А в загальному — становище багацьке.

Отже слухайте, друзі!
Лев зразком всіх панських звичок служить;
Зубр, уже дід, ледь рогами ворухить;
Ведмідь темний, що військам він скаже?
Із бика було б щось, так думок не зв'яже:
Славен вовк-полковник — тільки за грабунки
І за суд та кривду, що вчинив ягняті;
Ну, а вже про лиса-інтенданта
Краще, певно, й словом не згадати
І не зазирати у його рахунки:
Сам не криється, що любить хабарі він брати.
Обминем кабана, бо пан цей тільки прагне
Жолуді трощити і залазить в багна,
Спить, в поході спатиме на горі.
Ну, осел покірний — був і єсть він блазнем».

Сповнило це раду запалом прекрасним,
Ладне всеньке панство
Дать тхору гетьманство,
Гукнули разом, дружно: «Слава, тхоре!»
Він, раптовим криком вражений болюче,
Так злякався, аж панству дав виразно чути.
Що від боягуза важко і дихнути.
Знов гукають: «В нору! Геть, звіря смердюче!»
Тут нора, під боком. Вліз у неї тихо.
Звірі покотилися від сміху,
Він же рие далі. Вже як опинився
Аж на сажень відти, каже іронічно:
«Отаке буває вічно!
Став би за царя я, та тхором родився!»

ДРУЗІ

Немає дружби щирої на світі.
Останній приклад був в Ошмянському повіті.
Там вірні друзі — Лешек жив і Мишек, —
Із тих, хто каже: — Все моє — твоє!
Було, коли один знайде горішок,
То й зернятко надвоє розіб'є.
Усе, що мали, нарівно ділили.
Такі вже друзі приятні та милі!
Одна душа, хоч не в одному тілі.

Отож вони ішли в тіні діброви
І долучали приятні розмови
До шелесту дерев та шуму верховіть,
Коли у лісі щось як загарчить!
Тут Лешек скік на дуб, неначе зграбна білка,
А Мишек, що не лазив по гілках,
До нього руки жалібно простяг, —
Та друг лиш скочив на міцнішу гілку.
Заледве Мишек впав, закривши очі,
Ведмідь ось тут, як тут. Сопе, реве, тупоче, —
І раптом тіло звір побачив хижий.
Понюхав — чути з переляку запах,
Помацав — наче мертве щось у лапах.
Ну, словом, труп та ще й, на жаль, несвіжий.

Щось буркнувши, пішов кошлатий гість, —
Ведмідь-литвин смердючого не їсть.

Тут Мишек наш ожив: «Таки пішов, псяюха!»
Гукає кум: «Диви, ледь-ледь не з'їв!
Та чом це він схилився і сопів,
Неначе щось казав тобі на вухо?»
«Так, — мовив Мишек. — Він казав тоді,
Що справжніх друзів пізнаєш в біді».

ГОЛЕНО, СТРИЖЕНО

Коли хто з нас захворів,
Зараз кличе лікарів.
Той, хто лікаря не слуха,
Кличе бабу-шепотуху,
Що зашепче чоловіку
І застуду превелику,
І подагру, і сухоту,
І ломоту, і глухоту.
Лиш упертості навіки
Не беруть ніякі ліки.

Мазур жив в селі одному,
Був у нього пес кудлатий.
Якось пес утік із дому.
Мазур той шукав, та й кинув.
Тільки глянь — біжить до хати.
«Леле, пса не упізнати!
Хтось йому на половину
Поголив кудлату спину.
От злодюги! Боже милий!
На які беруться фіглі!
Бідолаху поголили!»
«Ти скажи, лишень, постригли, —
Закидає жінка збоку. —

Хто ж би пса голити сгав?»
«Бач, у тебе не спитав! —
Муж одмовив їй сердито, —
Ну й розумна ти, нівроку!
З голим, як кулак, лицем,
Нас, вусатих, хочеш вчити,
Що ми голим, що стрижем!
Ось де лисина у пана,
Що виблїскує мов скляна,
Він, як пса, її постриг?»
«А вусики в економа,
Що то звисли, мов у сома,
Може, скажеш, чоловіче,
Він бере та й голить їх?»
«Бий же лихо твого сома,
З ним і пана, й економа!
Байдуже мені до них!
Добре, що собака вдома,
Хоч і голений, відомо».
«Правда, правда, що й казати! —
Жваво жінка підхопила, —
І мені це любо й мило,
Хоч якась нечиста сила
Стригла пса, а не голила!»
«Ні, голила, на біду!»
«Ні, постригла, — доведу!»
«Щоб тебе, невіру, біс
Разом з бритвою заніс!»
«Глянь, слідочки є криві,
Стригли, наче по траві».
«Ось де, бачиш, як голило,
Крові капельку пустило!»

Далі жінка й чоловік
Як не зчепляться щосили,

Тільки й чути людям крик:
— «Ні, постригли!» — «Ні, голили!»
Йде сусід... — «Скажи, сусіде!
Що це — ножиці, чи бритва?»
Перекупник возом їде, —
І за ним іде гонитва.
Від сусіда до плебана,
Від плебана аж до пана,
Сварка точиться од рана.
Що сусід і пан сказали,
Так на теє і пристали, —
Що котрийсь із гультяїв
Пса на жарти поголив.

Ідучи назад до хати,
Став у жінки муж питати:
«Чи тепер ти згодна, мила?»
Та мовчить, мов зацімлена.
Він давай на пса гукати:
«Йди, мій голений, до мене!»
Раптом жінка, мов шалена:
«Йди, мій стрижений, до мене!»

Муж не мовив ні слівця,
Тільки, збліднувши з лиця,
Взяв дружину за ручиці
Та й поцупив до криниці
І, мов діжку огірків,
Прямо в воду опустив.
Та уже й бульки пустила,
Муж кричить оскаженіло:

«А тепер скажи-но, мила,
Чи постригло, чи голило?»
Жінка в воду поринає,

В неї духу вже нема.
Тільки руку витягає,
Водить пальцями двома
І з останніх сил стриже:
«Стригло! Стригло! От і вже!»

Втік сірома од біди,
Жінка, вилізла з води.
Ну, а він побіг із хати,
Та й подався у солдати.





3 ПОЕМ



ПІСНЯ ВАЙДЕЛОТА ⁶⁷

З ПОЕМИ „КОНРАД ВАЛЛЕНРОД“

Коли чума Литву жадає охопити,
Ії наближення одгадує пророк,
Бо вайделота спів віщує сумовитий,
Що в цвинтарах тоді, в імлистих оболонях,
Дівця морова встає. Страшний вінок
Вогнем гадючиться на почорнілих скронях,
Чолом вона сяга найвищі дерева,
А хустка у руках кривава повіва.
І варта під шолом ховає лячно очі,
І морди важко пси втискають у пісок,
Вростають каменем, і виють дні і ночі,
А дівка ставить свій лихий, зловісний крок
На села стихені, на замки і міста,
І скільки раз вона зведе криваву хустку,
То стільки палаців обернеться у пустку,
Ногою ступить де — могила вироста.

Поява згубна це... Та гірше згуби-тучі
В Литву ішов з країв німецьких напролом
Із чубом струсевим шишак тяжкий, блискучий,
І широченний плащ, карбований хрестом.
Де втисне привид цей стопу на землю милу,
Нічим багатих міст і сіл стають руїни,
Бо западає край увесь тоді в могилу...

Ах, хто Литву в біді зумів би захистить!
Одвідаймо удвох народів домовини,
Ми будемо співать, тужить, сльозу ронить...
О думо наша! Ти скрижаллю є святою.
Що з'єднує в одно старі й нові роки,
В тобі оберіга народ звитяжну зброю,
І пряжу дум своїх, і почувань квітки.
О думо! Не схитне тебе найтяжча сила,
Покіль тебе не дасть у кривду твій народ;
Народна пісне, міць земних джерельних вод,
Стоїш на варті ти людських жадань, святинь,
В тобі і дивний спів архангельський, і крила,
І меч архангела ти зводиш в дні руїн.

Охопить полум'я мальовані події,
Скарби меча вночі спустошать лиходії,
Пісні лише в віках зістануться нетлінно,
Коли ж не вміють їх поганці шанувать,
Поїть надією і жалем годувать,
Вони тікають в даль і никнуть до каміння,
Оповідують там про давнії часи...
Так соловей летить з запаленого дому;
Ще сяде на даху гарячому, хисткому,
Коли ж і дах владе — тікає у ліси,
Грудьми гримучими співає над гробами
І мандрівцям свій біль несе понад шляхами.

Я слухав ці пісні. Не раз орач столітній,
Зачеплюючи кість пожовклу лемешем,
Спинявсь, на дубі грав, один в полях,
самітний,
Молитву грав, або римованим плачем
Він повідав про вас, батьки старі, бездітні.
І тим сильніш мене тяжкі стискали болі,
Що я в просторах був єдиним слухачем.

Як з цвинтарів позве у судний день повсюду
Труба архангела минувшину до суду,
Отак на звук пісень підводяться кістки,
Стають могутніми при зброї вояками,
Колони з каменю встають. Шумлять віки.
Озера висохлі красуються човнами,
І брами крилами бринять поблизу морів,
Корони князівські і шаблі вояків...
І горно чарівниць кружля.. Музика тне.. —
Так мріяв я... Ох, як розбуджено мене!
Ліси прапрадідів і гори зникли в сумі,
І осипаються притертим пір'ям думи,
В домашній затишок пісень спадає квіт.
І люття у руках слабких стиха поволі,
І за плачем рідні моєї у неволі
Не чую часом дум, пісень минулих літ;
Та іскри юності, як райдуга травнева,
У глибині грудей, проте, не раз спашнуть
І пам'ять освіжать, постелять добру путь,
І пам'ять в час такий, мов лампа кришталева.
На диво дивне всім оздоблена митцем,
Хоча і пил її охмарив давнім днем,
Але у серце її свічник поставиш ясний —
І сяйвом світлих барв спашнуть минулі дні.
І розів'ється знов у замку на стіні
Прадавніх килим літ, притьмарений, прекрасний.

Коли б вогонь пісень я перелити вмів
У грудях слухачів і воскресити, брате,
Минувшину святу, коли б умів стріляти
Словами дужими в серця моїх братів,
То може всі в таку хвилину величаву,
Коли зворушать їх окрилені пісні,
Відчули б у серцях минувшини биття,
І сила у душі спашнула б, мов огні,

І прожили б вони хвилину ту на славу,
Як предки їх жили колись... усе життя.

Та викликати знов нащо віки з давнин?
Перед співцем часи й тепер не у провині,
Бо є великий муж, підвівся в силі він..
Йому пісні мої: учітеся ж, литвини.

АЛЬПУХАРА

БАЛАДИ ІЗ ПОЕМИ „КОНРАД ВАЛЛЕНРОД“

Селища маврів у тьмі, у руїні,
Гине їх люд в безпораді;
Борються досі гренадські твердині,
Але чума у Гренаді.

Лиш в Альпухарі, залігши у шанці,
Б'ється загін Альманзора, —
Та обложили хоробрих іспанці,
Жде їх чи смерть, чи покора.

Вдосвіта сурми до бою заграли,
Битва гримить на світанні,
На мінаретах хрести заблищали, —
Взято фортецю останню.

Сам Альманзор, як побачив, що сили
Більше нема в обороні,
Сміло прорвавшись крізь ворога стріли
Втік од страшної погоні.

Бенкет між трупів почався в іспанців
На альпухарських руїнах.
Здобич паюють, поділюють бранців,
П'ють, утопаючи в винах.

Раптом надвірна сторожа доносить:
 Рицар, що ймення не знати,
З панством найстаршим побачення просить,
 Пильне щось має сказати.

То Альманзор був, король мусульманський.
 Кинувши сховок безпечний,
Сам оддається він в руки іспанські,
 Раб їх і друг їх сердечний.

«Я до іспанського, — каже, — порогу
 Став із уклоном глибоким,
Вашому буду молитися богу,
 Вірити вашим пророкам.

Хочу, щоб слава по світу настала,
 Як мавританець побитий
Став переможцям своїм за васала,
 Братом молодшим служити».

Шану іспанці до сміливих мають.
 Як Альманзора впізнали —
Вождь обійняв його, інші вітають,
 Друга немовби стрічали.

Всіх Альманзор по черзі обіймає,
 Руки стискаючи гречно,
Та найміцніше вождя пригортає,
 В губи цілує сердечно.

Раптом ослаб він, на камінь підлоги
 Впав, побліднілий з нестями,
Але чалму переможцю під ноги
 Кволими стеле руками.

Глянув навкруг — всі дивуються дивом:
Синню взялись йому лиця,
Сміхом уста зазміїлись жахливим,
Сповнились кров'ю зіниці.

«Гляньте, гяури! Я гордий і радий,
Що відплатив вам одразу.
Я одурив вас: прийшов я з Гренади,
В дар вам принісши заразу.

Так! Поцілунком своїм вам у душу
Смертної влив я отрути.
Гляньте — у муках конати я мушу, —
Вам таких мук не минути!»

Руки вперед простягає завзятий,
Мовби стисканням смертельним
Хоче іспанців усіх закувати,
Сміхом сміється пекельним.

Вмер, сміючись. Ще тремтіли повіки
Темних очей зледенілих.
Сміх той страшний залишився навіки
В рисах його помертвілих.

Прудко іспанці біжать, мов од кари!
Вслід їм — чума чорнокрила.
Жоден не вийшов із гір Альпухари,
Всіх моровиця скосила.

ЕПІЛОГ ДО ПОЕМИ „ПАН ТАДЕУШ“ 68

Одно все думать на паризькім бруку,
Принісши з міста уші, повні стуку,
Брехні й прокльонів, замірів безсилих,
Сварок отруйних і жалів спізнілих!

Біда нам, браття, що в тяжку годину
Несли ми голови в чужу країну!
Скрізь почуття гнітило нас тривожне,
І ворогом сусід здавався кожний,
Аж от звели круг нас залізні грати
І кажуть нам якшвидше дух віддати.

Коли ж дарма в цім світі нарікати,
Коли щодня вражають нас новини,
Мов дзвін із Польщі похоронний лине,
І наша варта нам жадає скону,
І вороги радіють з того дзвону,
І навіть в небесах нема надії, —
Не диво, що людина тут шаліє,
І розум тратить, і в гіркім одчаї
Плює на себе, інших пожирає!

Хотів минуть я, птах малого льоту,
Громів та злив неспокій і турботу,

Години тільки й затишку шукати,
Років дитинства, батьківської хати...

Єдине щастя — в тиші присмерковій,
Біля каміна, в приятній розмові
Замкнуті двері від Європи шуму
І споминам свою віддати думу
Про рідний край, про юні дні чудові.

Але про кров, що так недавно лито,
Про сльози ті, що ними Польщу вмито,
Про славу ту, що ще гримить по світу!
Про них і здумать сил у нас немає.
В житті народу час такий буває,
Що, глянувши на біль його та муки,
Заламує сама Відвага руки.

Ми — покоління, від жалоби чорне,
Такий нас морок непроглядний горне,
Аж мислі підвестися не здолають
До хмар, що й буревісників жахають.
О мати Польще! Ще твоя могила
Така недавня — говорить несила!
Чия б душа запевнити насміла,
Що знайде нині те сердечне слово,
Щоб зворушити розпач мармуровий,
Із серць камінне віко підійняти
І очі, повні сльозми, розв'язати,
І остудити сльози ті горючі? —
Століття ждуть нам в тузі нестерпучій!

Колись — як помста здійсме рик левиний.
Заграють сурми, гасло бою зрине,
Коли впаде у прах останній ворог,
І поклик волі залуна в просторах,

Коли орел наш льотом блискавиці
Полине до Хороброго границі⁶⁹
І тіл наїсться, і нап'ється крові,
І врешті згорне крила пурпурові, —
Тоді, увінчані дубовим листям,
Спочинуть воїни в гаю тинистім,
Шукаючи розваги в співі чистім.
Позаздрить світ, чого вони сягнули, —
Згадати любо буде про минуле.
Вони заплачуть над батьків сльозами —
І сльози ті лицю не зроблять плями.

Тепер гостям, непрохано прибулим,
У всім майбутнім і у всім минулім
На світі є одна лише країна,
Полякові утіха єсть єдина —
Край літ дитячих! Він аж до сконання
Святий, як перше молоде кохання,
Над ним докорів хмара не чорніє,
Його не тьмарять страчені надії,
Його не мінять випадкові дії.
Де рідко плакав, зроду не ридав я, —
У тій країні радо б побував я
Хоч би думками: там людина світом
Біжить, як лугом, квітами укритим,
Малі й хороші в китицю збирає,
А від отруйних око відвертає.

Хоча тісний, той край проте прекрасний!
Як світ є божий — він дитині — власний.
Як ми усе там за своє вважали!
Як добре все навек запам'ятали! —
Від липи, що галуззя розбуяє
На всіх дітей у селищі клонила,
До бережка, де люба кожна брила,

Усю там землю вивчено і знано
Аж до границь — сусідського паркана.

Одних я тільки щирих друзів маю —
Пожильців того золотого краю.
Вони довіри і любові гідні!
Бо хто ж там жив? Брати, матуся, рідні,
Сусіди добрі. Хто ж із цього світу
Ішов — як сльози по умерлім лито,
А скільки споминів було і туги!
Вірніші панові були там слуги,
Ніж в іншій краї мужеві дружина;
Тут батько не оплакує так сина,
Як вояки там плачуть за мечами;
Ревніше люди тужать там за псами,
Ніж по герою тут байдужі люди.
Хто жив там раз — довіку не забуде!

Зо мною, друзі, ставши на розмову,
Мені ви слово кинули по слову.
Так пролітала згряя журавлина
Над островом, де нудьгував хлопчина,
Пір'їну кожен хлопчиків кинув,
Зладнав він крила й до своїх поплинув.

Коли б до тої я дожив потіхи,
Щоб заблукали ці пісні під стріхи,
І щоб селянки тихою порою
Співаючи за пряжею тонкою
Про дівчинку, що як музик зачула,
То й сірі гуси геть свої забула,
Про те, як гнала селезня сирітка
Понад водою, гарна ніби квітка, —
Щоб узяли до рук оце писання,
Таке ж немудре, як і їх співання.

За літ моїх так молодь нелукава,
Зібравшись там, де липа кучерява,
Читала про Юстину, про Веслава,⁷⁰
А при столі сосновім управитель
Чи економ, чи то і сам властитель
Дріма, було, читать не заважає,
А лиш місця складніші поясняє,
Красоти хвалить, — огріхи прощає.

І молодь тішила поетів слава,
Що досі ще гримить в лісах, у полі.
За лаври, що дарує Капітолій,⁷¹
Дорожча їм волошок плетениця,
Що з рутою звилла їм проста жниця.

ІМПРОВІЗАЦІЯ КОНРАДА ⁷²

З ІІІ ЧАСТИНИ ПОЕМИ „ПОМИНКИ“

Конрад, після довгого мовчання.

Один... Що вам співець? що ви для нього, люди?
Де той, хто з піснею мої збагнув би мрії,
Хто в ній вогонь душі моєї зрозуміє?
Нещасний, хто для вас хоч звук один здобуде!
Для співу звук, для дум слова — облудні шати,
З душі злітає мисль, щоб у словах постати,
Слова ж поглинуть мисль і вже тремтять над нею,
Немовби грунт хисткий над струменем підземним, —
Хто глиб його збагне в тремтінні потаємнім,
Куди з його поплине течією?
Киплять в душі чуття, вирують і буяють,
Як кров в тіснинах жил, затаєно бурхливі;
Та крові плин лише рум'янці позначають,
Лиш луни почувань в моєму чути співі.
О співе мій, моя зоря за гранню світу!
Земному погляду до тебе в горні лона,
Хоч мав би й крила він хрустальні, не злетіти.
Збагне він, Млечну Путь зустрінувши в ефірі,
Що то є сонць осяйні грона;
Та їх не злічить і не змірить.

Мій співе, людських вух, очей тобі не треба, —
Плинь в глибині душі моєї,

Світи в височині над нею,
Мов струмінь у землі, мов зорі в лоні неба.
О боже, вислухай, і ти послухай, світе!
Достойна пісня ця до неба полетіти.

Я — майстер!

Я, майстер, простягаю руки!
До неба простягнув — і от кладу я руки
На зорі-клавіші гармонії скляної,

То буйним, то повільним рухом

Зливаю їх, ділю і сполучаю,

Мільйон тонів пливе; і в тонів мільйони

Я кожен тон здобув і знаюсь в кожному тоні;

Зливаю їх, ділю і сполучаю,

В акорди пишні, в строфи їх сплітаю,

В суцвіття блискавиць і райдуги ясної.

Ось руки я відняв, підніс над світу грані —

І зорі-клавіші спинились у мовчанні.

Співаю — й слухаю ті співи,

Як вітру подуви протяжні і гайливі;

Життя людського в них вся гама пропливає —

В них стогнуть жалі, гнів говорить

І глухо їм століття вторять.

А кожен звук співа, і грає, і палає, —

В очах і в ухах він у мене,

Як вітер, що колише хвилі;

Його в хмарині бачу білій,

У свисті чую літ його шалений.

Бога, природи то пісня достойна,

Творчості пісня велична і стройна,

Пісня така — то сила і дія,

Пісня така — то безсмертя надія!

Безсмертя чую я, його творити можу, —

А більшого ж і ти не створиш, боже?

Поглянь, як, мислі ці здобувши з себе,

В слово втілю — і злітають,
Розсипаються по небі,
І вогнем горять і грають;
Хоч далеко — я їх чую,
Їх милуюся красою,
Відчуваю їх рукою,
Чую рух їх у спокою, —
Діти віщі, вас люблю я!
Мислі мої! Зорі мої!
Мрії мої! Вихри мої!
Я серед вас стою, як батько у сім'ї —
Всі ви мої!

Поети, я гордую вами
І вами, мудреці й пророки,
Яких вславляє світ широкий.
Коли б і досі ви лишались поміж нами,
Коли б усі хвали і оплески бурхливі
За визнання належне ви признали,
І слави давньої всі блискітки мінливі
Вам у вінках проміння засіяли,
То музика похвал і всіх вінків оздоби
Від багатьох віків і поколінь численних
Відчути не дали б вам радості такої,
Як чую я в час ночі самотної,
Коли співаю сам в собі,
Співаю самому собі.
Так! Чулий, мудрий я, я сили повен нині, —
Ніколи так ще не владав я нею.
Сьогодні мій zenit, досяг я апогею,
Сьогодні знатиму — то міць, чи лиш гординя.
Сьогодні день призначення для
мене,
Сьогодні розгорну душі міцні рамена;

Така в Самсона мить була

знаменна,

Коли сліпий стояв він в храмі, як в пустині.

Як скину з себе плоть, душа вся окрилиться

І зажадає льоту!

Із зоряного я зійду коловороту

Там, де природа й бог злили свої границі.

Я маю, маю їх — ці два крила орлині:

Від заходу на схід їх можу простягнути,

Тим — в час минулий, цим — в майбутній час
сягнути,

І в вихрі почувань долинути до тебе

І дум твоїх збагнуть глибини.

О ти, про кого всяк чував, що ти є в небі, —

Я прилетів! Дивись, яка у мене сила,

Куди мої сягнули крила!

Та лиш людина я, вітчизні плоть лишив я

І серце їй лишив, бо щиро там любив я.

Моя любов — єдина в світі,

Вона не на одній опочива людині

Як бджілка на рожевім квіті,

В столітті не одним і не в одній родині.

Люблю я весь народ! В обійми я приймаю

Всі днів минулих, днів прийдешніх покоління,

Усіх до лона пригортаю,

Як батько, приятель, як муж і як коханий;

Народу радість хочу дати,

Ним весь світ хочу здивувати, —

Йому до щастя тут шукаю шлях незнаний.

У зброї мислі я сюди приходжу нині —

Тієї, що твій грім із неба викрадала,

Що в хід планет твоїх, в глиб моря проникала, —

Міць маю, що її не ждати від людини:

І не наукою — в ній досить гною,
Не чудом — це занадто незвичайно.
Ні, керувать чуттям, що маю невід'ємно,
Всім керувать, як ти — велично і таємно!
Хай вгадують мої бажання:
Хто сповнить їх — зазнає щастя,
А хто їх владі не піддається,
Хай терпить муки до сконання.
Хай уподібниться людина мислі й слову,
Що з них для пісні я нову складу будову, —
Тож і твоя в цім, кажуть, влада!
Ти бачиш — я ні слів, ні мислі не пошкодив.
Коли б і душі так в мою ти дав обладу,
То пісню я живу створив би із народів
І більше, ніж твоє, зробив би диво —
Я б пісню заспівав щасливу!
Дай душі ці мені! Що в мертвій тій будові,
Що світом люд зове і звик її вславляти!
Я ще й не спробував, чи не здолає слово
Мое — будову ту зламати.
Та чую я в собі, коли б мою всю волю
Зібрав, напружив я і разом засвітив би,
Я б сто зірок згасив і других сто родив би.
Бо сам — безсмертний я. Хай у земному колі
Безсмертні інші є, а вищих — я не знаю.

Найвищий в небесах! Тебе я тут шукаю,
Я, вищий від усіх, хто є в земній юдолі,
Я не стрічав тебе, але тебе я чую —
Нехай же стріну, хай я міць твою відчую,
Дай власть мені твою, вкажи шляхи до неї.
Пророків — владарів душ людських — пам'ятаю
І вірю я — їх власть не більша від моєї.
Я хочу мати власть, яку ти посідаєш,
І володіть людьми, як ними ти владієш.

(Довге мовчання)

(Зіронією)

Мовчиш, мовчиш! Тепер мені ти зрозумілий;
Збагнув я, хто ти, де свої черпаєш сили.

Сказав на правду, хто назвав тебе любов'ю —

Лиш мудрість у тобі знайшов я.

Не серцем, мислю путь твою вгадають люди,

Не серцю, мислі міць твоя відкрита буде.

Тому лиш; хто в книжки поринув,

В реторти, в цифри, в трупне тіло,

Тому лиш одному щастило

Здобуть вогню твого жарину.

Він знайде порох і трутизну,

І пару, й дим, і дзвін металу,

Знайде він правоту софізму,

Що неук і мудрій сплітали.

Віддав ти весь світ — розуму титанам,

Серцям лишивши вічні сподівання, —

Ти найкоротше дав життя нам

І найсильніші почування.

(Мовчання)

Що ж є мое чуття?

Ах, тільки іскра!

Що ж є мое життя?

Хвилина бистра!

Що ж нині блискавка, до завтрашнього грому?

Тільки іскра!

Що — череда віків, із книг мені відома?

Хвилина бистра!

Що люди є — цей світ малий, ця горда мрія?

Тільки іскра!

І що є смерть, що скарб думок моїх розвіє?

Хвилина бистра!

Хто бог був, доки дав світам життя первинне?

Тільки іскра!

Що стане з вічності, як весь світ весь загине?

Хвилина бистра.

Голос ліворуч:

Я осідлати мушу

Цю душу,

Немов коня, —

І навмання —

В світ, в світ!

Голос праворуч:

Шалений літ!

Обороняймо,

В крило ховаймо

Вид!

І іскра й мить, як їх продовжити, палають —

Творють і спопеляють.

Сміліш, сміліш! Нехай триває ця хвилина!

Сміліш, сміліш! Нехай вогнем та іскра лине!

Тепер — гаразд. Тебе я ще раз викликаю

І душу знов тобі, як другу, розкриваю.

Мовчиш, — а ти ж колись боровся з Сатаною?

Невже ти погордуєш мною?

Хоч я один стою, та я не безборонний —

З людьми землі мене еднають узи братства,

За мною воїнства, і власті, й сили, й трони.

Як зважусь я на святотатство,

Страшніший буде бій, ніж був із Сатаною, —

Змагавсь він розумом, у мене ж серце — зброя.

Страждав я і любив, з кохання зріс і муки.

Ти щастя райського колись мене позбавив, —

На грудях власних я персти

скривавив,

Та не підняв на тебе руки!

Голос:

Не коні —

Сокіл в погоні!

Крилом орлиним

Полинем!

В льот!

Голос:

Зоря спадає!

Цей шал тебе

В безодню штовхає.

Тепер душа моя вся втілена в отчизні;
Вона — життя мое й дихання,
Отчизна, я — єство єдине,
Зовусь мільйоном я, бо за мільйони ближніх
Люблю я і терплю страждання.
Дивлюсь на бідну батьківщину,
Як син той на отця, прикутого до плахи;
Я чую біль свого народу,
Як мати в лоні біль свого вчуває плоду.
В безумстві мучусь я, ти ж мудро і без страху
Керуєш в славі,
В суді — ласкавий,
І суд твій — кажуть — правий!

Як правда те, про що я, в світ оцей дитинну
Принісни віру, чув — що повен ти любові,
Що давши світові життя, йому готовий
Ти серцем батьківським світити путь незмінну,
Що серце чуле ти в ковчег приніс до звірів
І від потопу їх урятував чудесно;
Як не потвора ти, зароджена облесно,
Щоб віку не дожить і згинути безчесно,
Як чулості твоїй весь світ себе довірив
І мільйон людей, що просять порятунку,
Не мертвий підсумок пустого підрахунку,
Як ще любов на щось на цім потрібна світі,
Якщо не помилки вона є знак відкритий...

Г о л о с:

Орла на гідру!
Я очі вирву!
До штурму далі!
Пали без жалю!
Рев, грім!

Г о л о с:

Від сонця сяє
Комета оманна!
Де край твого блукання?
Без краю, без краю!

Мовчиш!.. Я глибину розкрив душі своєї.
Благаю — владу дай мені, дай хоч частину
Того, що на землі живить пиху невпинну, —
О скільки б щастя дав я часткою тією!
Мовчиш!.. Дай розуму, як серцю відмовляєш.
З людей і ангелів я — перший, сам ти знаєш!
І краще я тебе збагнув, ніж серафіми, —
Достойн вищої я влади і над ними.
Не правий я — скажи! Відкрив усе тобі я..
Мовчиш... На міць рамен твоїх твоя надія,
А вогнище моє — любов і болі;
Збиратиму його, щоб пламеніло,
Вібу його в обруч залізний волі,
Немов набій в жерло оскаженіле.

Голос:
Пали, рубай!

Голос:
Жаю благай!

Озвись... а ні, то я своє знаряддя двину!
Хай світ не оберну в руїну,
Та горами струсне мій залп і океаном,
Бо пролунає він на все твоє створіння,
Той крик, що з поколінь піде у покоління:
Не батьком світу є ти, а...

Голос диявола:

Тираном!

(Конрад стоїть хвилину, хитається
і падає)



ПРИМІТКИ

Примітки Міцкевича позначено: *Авт.*
і взято в лапки

1. Поезію «Пролісок» присвячено Марії Верещаківні, в яку поет був закоханий.

2. «Є переказ, що на берегах Світезі з'являються ундини чи то водяні німфи, яких народ зове світезянками». *Авт.*

3. *Рута* — назва села.

4. *Ave Maria* — молитва на честь «діви Марії».

5. Ця жартівлива балада побудована на відомій у Польщі легенді про чарівника чорнокнижника Твардовського. У нас колись переклав її (вірніше переспівав) Гулак-Артемівський під заголовком «Пан Твардовський».

6. *Кундель* — пес.

7. *Болеслав II* — польський король (XI ст.).

8. *Дрягва* — дряговина, грузьке болото.

9. *Упир* — мрець, що нібито відвідує живих людей, висисаючи з них кров. Іноді взагалі привид, примара.

10. *Ружа* — роза, троянда.

11. Колись набії для рушниці звичайно розкусували зубами, щоб висипати в дуло порох, а потім загнати кулю.

12. «Це оповідання відоме народам усіх християнських країн. Поети по-різному переробляли його. Бюргер побудував на ньому свою відому «Ленору»... Не знаючи народної німецької пісні, не можна сказати, оскільки змінив Бюргер зміст і стиль її. Я свою баладу склав за піснею, яку чув колись на Литві, співану по-польськи. Зміст і побудову я зберіг вірно, але

всього кілька рядків народної пісні збереглись у моїй пам'яті, і вони були мені зразком стилю». *Авт.*

13. «Гора Мендога під Новоградком обернена на цвинтар; тому в тій місцевості Литви «піти на Мендогову гору» означає вмерти». *Авт.*

14. Вівтарик злотий — молитовник.

15. Міцкевич називає свою кохану умовним іменем *Лаури*, ідучи вслід за славетним італійським поетом Петраркою. Деякі з любовних його сонетів — це просто переклади і переспіви з Петрарки, як от і цей сонет, на інших бачимо певний вплив великого італійця.

16. *Діана* — в римській міфології богиня світла й місяця, покровителька мисливців. Її зображували звичайно з сагайдаком за плечима, з луком у руках та з іншими ознаками полювання.

17. *Каїн* — біблійний братовбивця.

18. *Резигнація* — покірність долі, відмова від життєвих радощів, самозречення.

19. *Стікс* — за віруваннями давніх греків ріка в підземному «царстві мертвих».

20. *Лампа Акермана* — маяк. *Акерман* — нині Білгород Дністровський. В сонеті цьому, що становить ніби вступ до Кримського циклу, описується степова місцевість біля Дністрового гирла (устя).

21. У деяких із «Кримських сонетів», як от у цьому, не додержано строгої сонетної форми, що й віддане в перекладі.

22. *Тарханкут* — найзахідніший виступ Кримського півострова.

23. *Козлов* (Євпаторія) — місто на західному побережжі Криму.

24. *Мірза* — шанобливий титул у мусульман, тут — провідник. Частина «Кримських сонетів» побудовано в формі розмов між провідником і поетом (мандрівником, «пілігримом»).

25. «*Диви* — за міфологією давніх персів — лихі генії, що колись панували на землі, а потім були вигнані ангелами і тепер живуть на краю світу за горою Каф». *Авт.*

26. «Верхів'я Чатирдагу по заході сонця, відбиваючи його проміння, здається якийсь час ніби охопленим полум'ям». *Авт.*

27. «*Чатирдаг* — найвища в пасмі Кримських гір на південному березі; її видно здалека, мало не за двісті верст, із різних боків, як подобу величезної хмари синьватого кольору». *Авт.*

28. «В долині, оточеній з двох боків горами, лежить місто Бахчисарай, колись столиця Гіреїв, кримських ханів». *Авт.*

29. За біблійним переказом, під час бенкету вавилонського царя Валтасара з'явилась таємнича рука, що написала на стіні віщування загибелі царя.

30. *Ізан* — скликання на молитву, проголошуване муедзинами.

31. *Евліс* — злий дух, сатана у мусульман.

32. «*Фарис* — рицар у арабів-бедуїнів». *Авт.*

33. «Недалеко від ханського палацу підноситься гробниця, збудована в східному стилі, з круглим куполом. Існує переказ, що пам'ятник цей поставив Керім-Гірей на могилі невірниці, яку дуже кохав. Була то ніби полька, з роду Потоцьких... На підставі народної легенди про Бахчисарайську гробницю Олександр Пушкін з властивим йому талантом написав поему *Бахчисарайський фонтан*». *Авт.* (Примітку скорочено).

34. «Мусульмани на могилах чоловіків і жінок ставлять кам'яні чалми, іншого зразка для кожної статі». *Авт.*

35. «*Гяур* — значить «невірний». Так мусульмани звуть християн». *Авт.*

36. «*Байдари* — красива долина, якою звичайно виїзять на південний берег Криму». *Авт.*

37. «*Намаз* — молитва мусульман, яку творять, сидячи і б'ючи поклони». *Авт.*

38. «Мусульмани перебирають під час молитов чотки, що бувають у значних осіб із коштовного каміння. Гранатові й шовкові дерева, що червоніють розкішними овочами, звичайна річ на всьому південному березі Криму». *Авт.*

39. *Одаліска* — рабня, служниця в гаремі. Тут (як і звичайно в європейській літературі) — наложниця в гаремі.

40. «Я ставлю ім'я Гавриїла, як усім відоме, але властиво охоронцем небес у східній міфології є Рамек (сузір'я Арктур)». *Авт.* (скороч.) Точніше — зірка Арктур у сузір'ї Волопаса.

41. *Драгоман* — перекладач, товмач.

42. «*Чуфут-Кале* — містечко на високій скелі. *Доми*, що стоять на б'єрезі, являють подобу ластовинних гнізд; стежка, що веде на гору, крута і зависла над прірвою. В самому місті стіни домів майже сходять з ребрами скелі. Коли виглянеш у вікно, то зір губиться в незмірній глибочині». *Авт.*

43. «*Птах-гора* — птиця, відома з «Тисяча одної ночі». Це є славетний у перській міфології, описаний багатьма східними поетами, птах Сімург. «Він великий (каже Фірдусі в «*Шах-Наме*»), як гора, може нести в своїх пазурях слона». І далі: «Побачивши воїнів, він (Сімург) зірвався, мов хмара, із скелі і летів у повітрі, як ураган, відкидаючи тінь на війська вершників». *Авт.* (скороч.).

44. «Коли глянути на хмари, що плывуть над морем, з верхів'я гір, піднесених у надхмарну височінь, то здається, ніби хмари ті ясніють на воді як великі білі острови. Цікаве це явище я спостерігав з Чатирдагу». *Авт.*

45. *Руїни замку в Балаклаві*. Над затокою того ж імені стоять руїни замку, що збудували колись прибулі з Мілета греки. Пізніше генуезці поставили на тому місці фортецю». *Авт.*

46. *Хаджі* — мусульманин, що відбув релігійну подорож до Мекки, де, як гадають, народився засновник мусульманської релігії — Магомет.

47. *Аюдаг* (Ведмідь-гора) — невеличкий кам'янистий півострів на південному березі Криму, справді трохи схожий формою на ведмеда.

48. *Філарети* (поклонники, аматори чесноти) — товариство студентської молоді в Вільні, в якому брав участь Міцкевич.

49. *Феля* (Феліція) — укоханка Томаша Зана, голови товариства філаретів.

50. *Гідра* — у грецькій міфології потвора з дев'ятьма головами, яку умертвив герой Геракл (Геркулес).

51. *Центавр* (кентавр) — у грецькій міфології фантастична істота: напівкінь, напівлюдина.

52. *Фарис* — див. прим. 32.

53. *Касида* — одна із форм арабської поезії, звичайно сюжетний твір, написаний за певними правилами.

Емір Тадж-Уль-Фехр («вінець слави») — таким

іменем звали на Сході відомого мандрівника і шукача пригод, графа Вацлава Ржевуського (1765—1831).

54. *Іван Козлов* (1779—1840) — відомий російський поет, приятель Міцкевича і один із перших його перекладачів.

55. *Зинаїда Волконська* (1792—1862) — письменниця, видатна жінка свого часу, приятелька Пушкіна і Міцкевича, господиня салону, де збирались відомі представники літератури й мистецтва. Міцкевич описує одну з кімнат у її домі, витриману в грецькому стилі.

56. *Лета* — у грецькій міфології річка забуття в підземному царстві.

57. *Міцраїм* (давньоєврейське) — Єгипет.

58. *Сатурн* — у давніх римлян бог часу й родючості.

59. *Афродіта* — у давніх греків богиня краси й кохання.

60. *Меркурій* — у давніх римлян бог красномовства, торгівлі, доріг, вісник богів.

61. Написано в Одесі, р. 1825.

62. *Генрієта Анквич* — дочка багатого поміщика з Галичини. Міцкевич познайомився з нею в Італії, покохав і мав намір одружитися з нею, який не пощастило здійснити.

63. *Стефан Чарнецький* — польський полководець (XVII ст.).

64. *Емілія Плятер* — капітан під час польського повстання р. 1830.

65. Цю поезію написав Міцкевич в альбом Людвіки Костровицької за те, що вона і її мати опікувалися ув'язненими філаретами (див. прим. 48).

66. У цім уривку Міцкевич говорить про себе і Пушкіна.

67. *Вайделоти* — жерці й поети в давній Литві.

68. Епілог цей раніше невірно вважали вступом до поеми. Поему «Пан Тадеуш» Міцкевич писав за кордоном, у Парижі, обертаючись серед польської еміграції, після невдалого повстання 1830 р. Епілог, як і вся поема, перейнятий тугою за рідним краєм.

69. *Болеслав Хоробрий* — польський король (992—1025). Його вважають основоположником польської держави.

70. *Юстина* — героїня творів поета Франца Кар-

пінського (1741—1825). «Повість про Веслава» — ідилія Казіміра Бродзинського (1791—1835).

71. *Капітолій* — фортеця в давньому Римі на пагорбі того ж імені, центр політичного життя Рима. Там за традицією увінчовано поетів лавровими вінками.

72. В III частині поеми «Поминки» (*Dziady*) малює Міцкевич ув'язнення членів таємного товариства, до якого й він належав, та слідство, ведене царським сенатором Новосильцовим. Конрад — постать епіграфічна. Основна нота знаменитої Імпровізації — протест проти кривди й гніту, що панував на землі.

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ АДАМА МІЦКЄВИЧА

1798.

24 грудня в с. Заосї під Новогрудком в сім'ї адвоката Миколи Міцкевича і Варвари з родини Маєвських народився Адам Бернард Міцкевич.

1807.

Міцкевича віддають до повітової школи братів домініканців в Новогрудку.

1812.

Війська Наполеона переходять через Новогрудок. Смерть батька.

1815.

Адам Міцкевич закінчує повітову школу. За допомогою однофамільця каноніка Юзефа Міцкевича зарахований казеннокоштным студентом на математично-природничий відділ Віленського університету.

1816.

З осені переходить на відділ літератури і мистецтв. Захоплення лекціями професорів Іоак. Лелевеля, Г. Гродека, Леона Боровського. Слухає курс російської мови та літератури проф. І. Чернявського.

1817.

Приймає участь в сатиричному органі «Відомості з бруку».

А. Міцкевич разом з Томашем Заном і Юзефом Єжовським організують студентську таємну про-

світительську організацію філолатів. На засіданнях товариства читає свої перші спроби, написані в дусі класицизму і переклади з Вольтера.

1818.

15 липня перший надрукований вірш «Зима в місті» (Tugodnik Wilenski). Вірш «Вже з погожих небес». Керівник секції «літератури і моральних наук» в товаристві філолатів.

1819—1820.

Друкує «Живілу». Перший сонет Міцкевича «Спогад».

Липень. Зі ступенем кандидата філософії закінчує Віленський університет.

Під час літніх вакацій знайомиться в Тугановичах з Марією Верещак.

З осені—вчитель літератури, історії та права в Ковенській повітовій школі.

«Пісня філолатів» («Гей радістю блищать очі»).

Захоплюється баладами Жуковського. Перша балада Міцкевича «To lubie». («Те люблю»). Заснування у Віленському університеті ширших студентських організацій: Променистих (легальної) і Філаретів (таємної). «Пісня філаретів», «Ода до молодості». Смерть матері.

1821.

Написання переважної більшості балад. Укріплення зв'язків з масонськими ложами і національно визвольними організаціями. Початок роботи над «Гражиною» і «Поминками» («Dziady»).

З осені—Міцкевич у відпустці. Вільно.

1822.

Березень. Написання поезії «До Іоахима Лелевеля».

Червень. Вихід першого тому поезій А. Міцкевича (балади, лірика і передмова). Початок польського романтизму.

Посилення реакції в краї.

Осінь. Міцкевич у Ковно під наглядом поліції.

1823.

Приїзд на зимові канікули до Вільно. Домагання закордонної подорожі для лікування.

Вихід напровесні II тому «Поезій». (Гражина: II і IV чч. «Поминок», окремі вірші). План видання III тому. Слідство над таємними організаціями в Польщі і на Литві.

23 жовтня. Міцкевича заарештовано і посаджено до базиліанського монастиря у Вільно.

1824.

22 квітня. Взятий на поруки І. Лелевелем, виходить на волю. Перші імпровізації поета.

Травень. Сенатор М. Новосільцов пише рапорт наміснику Костянтину про слідство.

Серпень. Затверджений царем вирок оголошується. Міцкевича передано в розпорядження міністра освіти з використанням у «віддалених від Польщі губерніях».

24 жовтня. Разом з Малевським і Єжовським А. Міцкевич виїхав до Петербурга.

Початок листопада. Міцкевич в Петербурзі. Дружба з К. Рилєєвим і О. Бестужевим.

1825.

Січень. Міцкевич призначений на посаду вчителя в Рішельєвський ліцей в Одесі. 24 січня. Відїзд разом з Малевським і Єжовським з Петербурга на місце призначення. Подорож через Україну до Одеси. На початку лютого Міцкевич в Києві.

З 17 лютого до 12 листопада Міцкевич в Одесі з двомісячною подорожжю до Криму (в серпні—жовтні). Секретна урядова переписка про поета. Цар забороняє залишати його так близько до Польщі.

Березень—квітень. Відмовлення поетові в роботі при Московському архіві іноземних справ.

Кінець листопада—початок грудня. А. Міцкевич проїздом на Москву в Харкові знайомиться з П. П. Гулаком-Артемовським.

Грудень. Поет у Москві. Тяжкі переживання в зв'язку з невдачею повстання декабристів.

1826.

З 1 лютого Міцкевич числиться чиновником канцелярії московського генерал-губернатора. Знайомство з М. і К. Полевими, М. Максимовичем, кн. Вяземським, братами І. та П. Кириєвськими, С. Соболевським, М. П. Погодіним тощо.

Жовтень. Знайомство з О. С. Пушкіним.

Грудень. Вихід у Москві «Сонетів» («Любовні» та «Кримські»).

1827.

Дальше знайомство з російськими письменниками, вченими. А. Міцкевич — жаданий гість в салонах З. Волконської та А. Єлагіної. Знамениті імпровізації поета. Часті зустрічі з О. Пушкіним. А. Міцкевич безуспішно добивається дозволу на видання журналу «Ірис», який мав служити польсько-російському культурному зближенню. А. Міцкевич на захисті дисертації М. Максимовича. Закінчення «Конрада Валленрода».

Листопад. Знайомство з сім'єю піаністки М. Шімановської, у якої поет читав уривки з поеми.

Грудень. А. Міцкевич в Петербурзі. Знайомство з В. Жуковським.

1828.

Кінець січня. Повернення до Москви.

21 лютого. В Петербурзі виходить «Конрад Валленрод».

Квітень. Міцкевич переїздить жити до Петербурга. На прощальному вечорі московські літератори дарують йому срібний келих (Баратинський, брати Кириєвські, Єлагін, Рожалін, М. Полевой, Шевирьов, Соболевський та ін.). Знайомство з К. Яниш (К. Павлова). Стаття «Про варшавських критиків та рецензентів». Праця над загубленим твором «Історія майбутнього». «Три Будриси», «Чати», «Фарис».

1829.

Лютий. Вихід у світ I і II томів «Поезій» (Петербург).

Клопотання про дозвіл виїзду за кордон.

15 травня. А. Міцкевич назавжди покинув Росію,

Червень. Міцкевич у Берліні. Знайомство з гуртком студентів-гегельянців. Скептичне ставлення до «туманної» філософії Гегеля. З Дрездена по дорозі до Карлсбада відвідує В. Ганку у Празі. Зацікавлення війнами гуситів.

Серпень. Разом з Одинцем відвідують у Веймарі Гете.

18 листопада. Міцкевич у Римі. Давні і нові знайомі (Волконська, Шевирьов, К. Брюллов, Анквичі, Анастасія Хлюстіна, кн. Гагарін).

1830.

Рим. Вивчення історії Рима та італійської літератури. Намір одружитися з Євою — Генрієтою Анквич.

Травень — червень. Подорож до Неаполя і Сіцилії. Повернення до Рима.

Липень. Виїзд разом з Одинцем до Швейцарії.

Серпень. Знайомство в Женеві з Ж. Красинським.

Листопад. Повернення до Рима. Перші вісті про повстання в Польщі.

1831.

25 січня. Повстала Польща оголосила детронізацію Миколи I. Намір виїхати до Польщі.

19 квітня. В товаристві кн. Голіцина, його дружини і С. Соболевського Міцкевич покинув Рим.

Червень. У Парижі. Знайомство з французьким публіцистом, проповідником т. зв. «християнського соціалізму» Ламенне.

Серпень. Міцкевич приїхав до Дрездена. Мандри в серпні — вересні в Познані з метою перейти кордон. Поразка повстання.

1832.

Початок року. Задум «Пана Тадеуша». Лист до Лелевеля.

Березень. Повернення до Дрездена. Зустрічі з емігрантами.

Квітень. Міцкевич пише III частину «Дзядів», більшість творів «Вступу» до поеми, а також військові поезії («Смерть полковника», «Пісня солдата», «Редута Ордона») тощо.

Червень. Намагання примирити ворогуючі стани еміграції. Праця над «Книгами польського народу і польського пілігримства».

Серпень. Теплий прийом еміграцією А. Міцкевича в Парижі.

Листопад. Міцкевич — співробітник «Польського пілігрима». Початок роботи над «Паном Тадеушем».

Грудень. I і II видання «Книг» в Парижі. В 4 томі «Поезій» виходять «Дзяди» (III частина) разом із «Вступом».

1833.

Політичні статті Міцкевича в «Польському пілігримі». Стаття «До галицьких приятелів». Продовження роботи над «Паном Тадеушем». Смерть друга Міцкевича — С. Гарчинського.

1834.

Лютий. За свідченням Б. Залеського Міцкевич закінчив «Пана Тадеуша».

Липень. Поема виходить друком в Парижі в 2-х томах.

22 липня. Одруження Міцкевича з Целіною Шімановською.

19 грудня. Разом з А. Горецьким, Б. Залеським, С. Вітвіцьким організовує товариство «З'єднаних братів».

1835.

Вихід перекладу «Гяура» Байрона. Друкування статей і співробітництво в журналі «Revue du Nord».

1836.

Тяжка матеріальна скрута. Міцкевич з сім'єю живе у скульптора Давида д'Анже під Парижем в с. Домон.

1837.

Драматичні спроби французькою мовою. — «Барські конфедерати» і «Якуб Ясинський або дві Польщі». Дружба з Жорж-Занд і А. де-Вінї.

Травень. Стаття про О. Пушкіна в журналі «Глобус».

1838.

Червень. Народження сина Владислава, майбутнього біографа поета. Велика бідність. Наміри дістати постійну службу. Психічна хвороба дружини.

1839.

П. Вяземський, С. Шевирьов і М. Погодін відвідують Міцкевича в Парижі.

12 листопада. Розпочав читати лекції римської словесності в Лозанському університеті. Вірші «Над чистою великою водою», «Полилися сльози».

1840.

10 квітня. А. Міцкевич отримує листа від міністра освіти Франції з пропозицією зайняти кафедру слов'янських літератур в Collège de France.

Жовтень. Міцкевич з жалем покидає Лозанну.

22 грудня. Розпочав читання лекцій у Парижі. Два банкети в честь Міцкевича в кінці року. Зустріч з Словацьким. Імпровізації.

1841.

4 липня. Після смерті У. Німцевича стає президентом історичного відділу Літературного товариства в Парижі.

31 липня. Перша зустріч з А. Тов'янським. Довірливий А. Міцкевич визнає в ньому нового спасителя Польщі.

1842.

По вигнанні А. Тов'янського з Парижа став на чолі «Кола». Написання деяких байок і релігійних віршів.

1843.

Конфлікт з французьким духовенством. Вихід у Парижі в польському перекладі «Курсу слов'янських літератур».

1844.

Березень. Вихід з Літературного товариства.

28 травня. Остання лекція в Collège de France.

1845.

А. Міцкевич у Швейцарії. Побачення з А. Тов'янським.

1846.

Міцкевич відмовляється від очолювання «Кола».

1847.

Листом від 12 травня пориває з А. Товянським.

1848.

«Весна народів».

7 лютого. Міцкевич прибуває до Рима. Духовне піднесення поета після звістки про вибух революції в Парижі.

Березень. Революційні заворушення у Відні, Венеції, Медіолані. А. Міцкевич організовує польський легіон для боротьби за незалежність Італії. Шлях на батьківщину — через звільнення народів від тиранів.

Квітень — травень. А. Міцкевич веде легіон через Ліворно — Флоренцію на Медіолан. Зворушливий прийом італійського народу.

11 липня. Повернення в Париж з метою поповнення легіону. Інтриги і перешкоди аристократів. Листи до італійського революціонера Мацціні.

1849.

14 березня. Початок виходу редакційної А. Міцкевичем газети французькою мовою «Трибуна народів», органу прогресивних, політичних діячів Франції, Польщі, Росії, Італії, Німеччини, Бельгії, Іспанії. Знайомство з О. І. Герценом.

15 червня. Уряд Наполеона III закриває газету за заклики до повстання. Міцкевич випадково уникає арешту.

1 вересня—10 листопада. Поновлена «Трибуна народів», в якій Міцкевич продовжує співробітничати.

1851.

Поновлюється в Історично-Літературному Товаристві.

1852.

Жовтень. Отримує посаду бібліотекаря в бібліотеці Арсеналу в Парижі.

1855.

5 березня. Смерть Целіни Міцкевич.

11 вересня. Від'їзд з Парижа до Константинополя.

22 вересня. Прибуття до Константинополя. Захворювання на холеру.

26 листопада о 9 г. вечора А. Міцкевич помер.

1856.

21 січня похований в Монморансі (Париж).

1890,

4 липня. Прах А. Міцкевича перенесено до древнього краківського замку — Вавелю.

ЗМІСТ

	Стор.
Адам Міцкевич і сучасність. <i>М. Рильський</i> . . .	3

Балади і романси

Пролісок.	Переклад <i>М. Пригари</i> .	11
Романтичність.	” <i>Г. Коваленко</i> .	13
Світезянка.	” <i>М. Пригари</i> .	16
Рибка.	” <i>М. Рильського</i> .	21
Могила Марилі.	” <i>М. Пригари</i> .	27
До друзів, посилаючи їм баладу „Люблю я“.	” <i>М. Рильського</i> .	32
Люблю я.	” <i>М. Рильського</i> .	34
Пані Твардовська.	” <i>М. Рильського</i> .	40
Лілеї.	” <i>А. Малишка</i> .	45
Лірник.	” <i>А. Малишка</i> .	56
Чати.	” <i>М. Рильського</i> .	64
Три Будриси.	” <i>І. Кульської</i> .	67
Втеча.	” <i>Г. Коваленко</i> .	70

Любовні сонети

Спогад.	” <i>М. Рильського</i> .	79
До Лаури.	” <i>М. Рильського</i> .	80
Я мовлю сам собі.	” <i>Є. Дроб’язка</i> .	81
Чужа ти тонкощам.	” <i>Є. Дроб’язка</i> .	82
Побачення в гаю.	” <i>М. Рильського</i> .	83
Осудить нас ханжа.	” <i>Є. Дроб’язка</i> .	84
До Німану.	” <i>М. Рильського</i> .	85
Стрілець.	” <i>М. Рильського</i> .	86
Резигнація.	” <i>М. Рильського</i> .	87
У вічі дивишся.	” <i>М. Терещенка</i> .	88

Зітхаю, люба, я.	Переклад <i>М. Терещенка.</i>	89
Добридень.	» <i>М. Рильського.</i>	90
Добраніч.	» <i>М. Рильського.</i>	91
Добривечір.	» <i>М. Рильського.</i>	92
Візит.	» <i>Г. Плоткіна.</i>	93
До візитерів.	» <i>Г. Плоткіна.</i>	94

Кримські сонети

Акерманські степи.	» <i>М. Рильського.</i>	97
Морська тиша.	» <i>М. Рильського.</i>	98
Плавба.	» <i>М. Рильського.</i>	99
Буря.	» <i>М. Рильського.</i>	100
Вигляд гір із степів		
Козлова.	» <i>М. Рильського.</i>	101
Бахчисарай.	» <i>М. Рильського.</i>	102
Бахчисарай уночі.	» <i>М. Рильського.</i>	103
Гробниця Потоцької.	» <i>М. Рильського.</i>	104
Могили Гарему.	» <i>М. Рильського.</i>	105
Байдари.	» <i>М. Рильського.</i>	106
Алушта вдень.	» <i>М. Рильського.</i>	107
Алушта вночі.	» <i>М. Рильського.</i>	108
Чатирдаг.	» <i>М. Рильського.</i>	109
Мандрівник.	» <i>М. Рильського.</i>	110
Дорога над прірвою		
в Чуфут-Кале.	» <i>М. Рильського.</i>	111
Гора Кікінеїс.	» <i>М. Рильського.</i>	112
Руїни замку в Балаклаві.	» <i>М. Рильського.</i>	113
Аюдаг.	» <i>М. Рильського.</i>	114

Різні вірші

Пісня філаретів.	» <i>М. Пригари.</i>	117
Ода до молодості.	» <i>П. Тичини.</i>	120
Фарис.	» <i>К. Герасименка</i>	123
На грецьку кімнату.	» <i>О. Новицького.</i>	129
Роздуми в день від'їзду.	» <i>О. Ющенко.</i>	132
Під небом холодним.	» <i>Т. Масенка.</i>	134
До мого провожатого.	» <i>Т. Масенка.</i>	135
Смерть полковника.	» <i>М. Пригари.</i>	137
Пісня пілігрима.	» <i>А. Малишка.</i>	139
Зрадник.	» <i>В. Швеця.</i>	141
Матрос.	» <i>А. Малишка.</i>	142
Пісня солдата	» <i>М. Шеремета.</i>	144

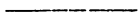
Коли мій труп.	Переклад <i>М. Рильського.</i>	146
Плавець.	» <i>М. Зісмана . .</i>	147
До приятелів росіян.	» <i>М. Рильського.</i>	148
Під одним плащем.	» <i>М. Рильського.</i>	150
Над чистою великою водою.	» <i>М. Рильського.</i>	151

Байки

Тхір на виборах.	» <i>Т. Масенка. .</i>	155
Друзі.	» <i>М. Пригари. .</i>	157
Голено, стрижено.	» <i>М. Пригари. .</i>	159

Із поем

Пісня Вайделота із поеми „Конрад Валленрод“	» <i>М. Стельмаха</i>	165
Альпухара, балада із поеми „Конрад Валленрод“	» <i>М. Рильського.</i>	169
Епілог до поеми „Пан Тадеуш“	» <i>М. Рильського.</i>	172
Імпровізація Конрада із III част. „Поминок“	» <i>Б. Тена</i>	177
Примітки.		187
Основні дати життя і творчості А. Міцкевича	<i>Г. Вєрвєс . .</i>	193



Адам Мицкевич. Избранные стихотворения.
(На украинском языке)

Художник В. Хоменко
Техредактор А. Голосовкер

БФ 04046. Здано на виробництво 26/X 1948 р.
Підписано до друку 17/XII 1948 р. Друк. арк. 6,5.
Обл.-вид. арк. 6,65. В 1 друк. арк. 40 930 знаків.
Формат паперу 70×92/32. Зам. № 1819. Тираж 5000
Ціна 8 крб.

Друкарня вид-ва АН УРСР. Київ, Чудновського 2

